

FARO

JAARVERSLAG

2014

Inhoud jaarverslag 2014

3 2014, EEN JAAR MET EEN STAARTJE

5 VRIJE IMPROVISATIE, OVERHEIDSMANAGEMENT EN CULTUREEL ERFGOED. DE ERVARING EN VISIE VAN JOS VAN RILLAER

8 WAT HEBBEN WIJ HET AFGELOPEN JAAR VOOR U GEDAAN?

VERSTERKEN VAN HET DRAAGVLAK EN DE UITSTRALING VAN HET CULTUREEL ERFGOED

9 Samen sterk: overleg en netwerking

10 Visievorming

11 Communicatie en beeldvorming

14 Internationale samenwerking en communicatie

INVESTEREN IN CULTUREEL ERFGOED

16 Zorg dragen voor het roerend erfgoed: 'You are not alone!'

18 Het immaterieel cultureel erfgoed borgen

19 Het digitaal erfgoed duurzaam valoriseren

DESKUNDIGHEID VERSTERKEN EN INNOVATIE STIMULEREN

21 Inclusief werken: educatie, bemiddeling en participatie

24 Blijven leren: vorming, opleiding en advisering

25 Analyse van de adviesverlening

26 Duurzaam beheer en monitoring

27 ONZE INTERNE KEUKEN

30 KERNCIJFERS OVER DE WERKING

■ (ONLINE) BIJLAGEN

Lezingen

Publicaties

Vormingen

Persoverzicht

Voor de bijlagen en extra's bij dit verslag, surf naar
www.faronet.be/e-documenten/jaarverslag-2014

■ COLOFON

COÖRDINATIE EN REDACTIE

Roel Daenen en Jeroen Walterus

BEELDREDACTIE Katrijn D'hamers

EINDREDACTIE Birgit Geudens &
Annie Vanthienen

VORMGEVING Silke Theuwissen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

dr. Marc Jacobs, p.a. Priemstraat
51, BE-1000 Brussel

DRUK Albe De Coker, Hoboken

WETTELIJK DEPOT D/2015/11.524/5

PLAATS EN DATUM VAN PUBLICATIE
Brussel, juni 2015

ILLUSTRATIES Het copyright van de
foto's en afbeeldingen berust bij
FARO, tenzij anders vermeld.

© FARO. Vlaams steunpunt voor
cultureel erfgoed vzw

COVERBEELD VOORZIJD: Conferen-
tie Erfgoed & Storytelling. © FARO,
foto: Jonathan Sommereyns

COVERBEELD ACHTERZIJD: Actie
'Water aan de lippen' © FARO

2014, een jaar met een staartje

FARO is het door de Vlaamse overheid erkende steunpunt voor het roerend en immaterieel cultureel erfgoed. Zoals in het Cultureel-erfgoeddecreet staat, is het onze opdracht om cultureel-erfgoedorganisaties, openbare besturen en andere beheerders van cultureel erfgoed te ondersteunen en de ontwikkeling van het veld te stimuleren. We coördineren de jaarlijkse Erfgoeddag (www.erfgoeddag.be) en het sectormoment 'Groot Onderhoud' (www.hetgrootonderhoud.be). Voor meer informatie over onze activiteiten en dienstverlening verwijzen we naar ons *Beleidsplan 2012-2016* en naar onze website (www.faronet.be).

Vol enthousiasme heeft FARO het derde werkingsjaar van deze beleidsperiode (2012-2016) aangevat en afgerond. Maar het jaar kreeg een onaangenaam staartje toen we in september het nieuws ontvingen dat de Vlaamse Regering een besparing doorvoert in de culturele sector van gemiddeld 5%. Van FARO wordt een inspanning gevraagd van niet minder dan 20%, gespreid over de huidige en vorige legislatuur. Zo leverden we de voorbije vijf jaar voortdurend in op de werkingssubsidies en daalde het aantal medewerkers van 26 VTE in 2009 naar 19,5 VTE eind 2014. In 2015 zal FARO 7,5% minder werkingssubsidies ontvangen en zal de broekriem verder aangehaald worden.

Ondanks deze aanhoudende desinvestering in het cultureel-erfgoed(net)werk op Vlaams niveau zullen we proberen om de in Vlaanderen opgebouwde (ook internationale) expertise over cultureel erfgoed verder te ontwikkelen om zo de kansen op doorgroei van het cultureel-erfgoedveld in Vlaanderen gaaf te houden. We zullen onze rol als katalysator, *hub*, en hefboom verder spelen om een eigentijds cultureel-erfgoedbeleid uit te bouwen en te versterken. Als originele uitvinding van Vlaamse beleidsmakers is een steunpunt daartoe een heel effectief instrument. We durven hopen dat de Vlaamse Regering spoedig terug zal investeren in het beleid voor cultureel erfgoed, op basis van een wervende, ambitieuze en inspirerende visie, die we graag mee helpen realiseren.

Voor onze werking trachten we zoveel als mogelijk – gelet op de financiële context – de huidige dienstverlening te handhaven. We blijven democratische prijzen hanteren. We kiezen er ook uitdrukkelijk voor om essentiële adviesfuncties, bv. inzake collectiezorgverlening, duurzaam te versterken. In 2014 werden geen grote nieuwe trajecten gelanceerd; er was vooral veel continuïteit. Die willen we ook in 2015 garanderen. Naast de dagelijkse werking (vorming, advies en begeleiding, informatieverlening, ontwikkeling) structureren ook de jaarlijkse ankerpunten de werking. Zo was **Erfgoeddag** in april, in 2014 over het thema 'Grenzeloos', goed voor 669 activiteiten. In mei was het de beurt aan de musea voor **Tournée Muséale**. En in oktober was er het **Groot Onderhoud**, dit jaar over erfgoed en beeldvorming in de massamedia. We hielden er de relatie tussen cultureel erfgoed en de pers- en mediawereld tegen het licht in een geanimeerde dag, die afsloot met de uitreiking van de **Cultuurprijs voor Cultureel Erfgoed**, dit jaar voor Erfgoedcel CO7!

Daarnaast leverde FARO ook dit jaar een actieve bijdrage aan allerlei andere evenementen, campagnes, conferenties, studiedagen en cursusreeksen, collegagroepen, projecten, enzovoort, binnen en buiten de sector, in Vlaanderen en daarbuiten. Bijzondere aandacht ging naar het **complementair cultureel-erfgoedbeleid**. De Vlaamse Regering heeft immers beslist om in het kader van de interne staatshervorming de culturele (en niet-grondgebonden) bevoegdheden van de provincies over te hevelen naar andere beleidsniveaus, lokaal of Vlaams. Bovendien wordt er bespaard in de **convenantswerking** met de lokale besturen. De erfgoedcellen moeten het met minder middelen stellen de volgende jaren, wat effecten zal hebben op de ondersteuning van het lokale erfgoedveld. Dit alles zal in 2015 heel veel van onze aandacht opeisen.

Tussen alle bedrijven door startten we eind 2014 met ons **beleidsplanningstraject** (2017-2021): er werd een intern planningsteam opgericht en een stappenplan opgemaakt voor het traject, dat door de raad van bestuur werd goedgekeurd.

■ Erfgoedcel CO7 is de winnaar van de Cultuurprijs 2014 © FARO, foto: Jonathan Sommereyns

Meer weten over FARO? Neem een kijkje op: www.faronet.be/faro/over-faro/organisatiestructuur.

Een aantal stafmedewerkers zijn **aanspreekpunt voor de deelsectoren** (www.faronet.be/faro/contact/veldintermediairs). U kan steeds contact met hen opnemen. Lees verder in dit jaarverslag hun visie over waar de deelsectoren staan, en wat de uitdagingen zijn.

Voor een overzicht van al onze **geplande vormingsreeksen en studiedagen**, consulteer de FARO-vormingskalender (www.faronet.be/kalender/faroupdate).

Uw aanspreekpunten zijn:

- archieven: Bart De Nil
- erfgoedbibliotheken: Jeroen Walterus, Annemie Vanthienen
- erfgoedconvenants/lokale en regionale overheden: Gregory Vercauteren
- erfgoedverenigingen, vrijwilligerswerking: Gregory Vercauteren
- expertisecentra, landelijke organisaties voor volkscultuur: Rob Belemans
- interculturele organisaties: Katrijn D'hamers
- musea: Olga Van Oost

Olga Van Oost,
aanspreekpunt voor musea

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2014?

"2014 begon heel onrustig voor veel musea. In het najaar van 2013 vernam het merendeel van de musea met een landelijke erkenning dat hun subsidie voor de komende vier jaar zou stagneren, dalen of zelfs helemaal zou wegvallen. Dat was helemaal niet de grote inhaal- of impulsoperatie waar men al zo lang op hoopte. Op 1 januari 2014 gingen de nieuwe lokale besturen van start. Een aantal musea werden omgevormd tot autonome gemeentebesturen. De impact van deze ingrijpende bestuurlijke wijziging zullen we pas na verloop van tijd kunnen vaststellen. Andere musea – vaak op lokaal niveau – vreesden een sluiting of ondergingen reeds dit lot, zoals het Broelmuseum in Kortrijk.

De financiële tegenslagen en onheilsberichten staan in fel contrast met de dynamiek die de museumsector zo eigen is. En dat bleek nog maar eens het afgelopen jaar. In plaats van te kniezen en te berusten, groeide onder de landelijke erkende musea en de instellingen van de Vlaamse Gemeenschap de overtuiging dat het nodig was om te reageren. In het focusdossier 'Musea anno 2014' in *faro* / tijdschrift over cultureel erfgoed maak-

ten we samen een stand van zaken op en verduidelijkten museumdirecteuren hun visie op de maatschappelijke relevantie van musea. Daarbij aansluitend organiseerden we op 29 april 2014 Tournée Muséale, waar we over de waarde (en de toekomst) van de museumsector discussieerden. Deze dag was belangrijk: er kwamen pijnpunten en uitdagingen naar boven, en het idee werd gelanceerd om een actie op te zetten. In de weken nadien intensiveerden de bijeenkomsten van het Overleg Vlaamse Musea. Het orgelpunt was de actie 'Water aan de lippen', op 5 juni 2014 op het Martelarenplein in Brussel. De musea brachten grote pancartes mee met daarop de afbeelding van hun collectiestukken met een bijzondere maatschappelijke en museale waarde. Ze kloegen aan dat de toekomst van deze en andere stukken bedreigd werd indien de benarde financiering niet zou worden aangepakt. De toenmalige minister van Cultuur en de minister-president ontvingen de actievoerders en de actie werd goed door de media opgepikt."

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2015?

"Met een nieuwe cultuurminister aan het roer belooft 2015 opnieuw een spannend jaar te worden. Het Overleg Vlaamse Musea blijft de krachten bundelen en breidt uit met ICOM-Vlaanderen. Binnen het cultureel-erfgoedkader wordt er aan een museale

visietekst gewerkt. FARO is betrokken bij dit proces en faciliteert, ondersteunt en adviseert waar mogelijk.

We zetten dit jaar bovendien sterk in op collectiewaardering en de problematiek van het afstoten van objecten. 'Museum en publiek' is een traject waarbij we i.s.m. de provinciale museumconsulenten verschillende vormen van museumbeleving zullen onderzoeken. De reeks 'Musea in dialoog' verkent aan de hand van verschillende vormingsinitiatieven hoe musea kunnen omgaan met een superdivers publiek. En met het traject 'Stadsmusea en hedendaagse stedelijkheid' komen we tegemoet aan de vraag naar intervisie van (ontluikende) stadsmusea en erfgoedcellen. Dit jaar zetten we ook volop in op publieksonderzoek en zullen musea het meetinstrument dat we hiervoor ontwikkelden testen. Via een hele reeks vormingen en studiedagen beogen we een verdere professionalisering van de (digitale) museumcommunicatie (van het gebruik van zaalteksten, over sociale media en webstatistieken tot het duurzaam inzetten van digitale media). De samenwerking die FARO en de VRT n.a.v. het Groot Onderhoud 2014 (over beeldvorming) opzetten, heeft bovendien ook de bedoeling om de mediastrategie van musea (en andere cultureel-erfgoedorganisaties) te ontwikkelen of aan te scherpen." ■

Vrije improvisatie, overheidsmanagement en cultureel erfgoed

De ervaring en visie van Jos Van Rillaer

■ © FARO, foto: Jonathan Sommereyns

(Dit is een samenvatting van het interview met Jos Van Rillaer, dat verscheen in het maartnummer van *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed*, jg. 8, nr. 1, 2015.)

Op 1 april 2015 ging Vlaams topambtenaar Jos Van Rillaer met pensioen en werd 'zijn' agentschap Kunsten en Erfgoed opgenomen in het Departement CJSJ. Dit is een van de mijlpalen in de geschiedenis van het cultureel-erfgoedbeleid. Naast het concept 'onroerend erfgoed', dat voor monumenten en landschappen staat, is het begrip 'cultureel erfgoed' – in de betekenis van roerend, immaterieel en digitaal erfgoed – in de 21e eeuw onder zijn hoede doorgebroken. Naar aanleiding van zijn pensionering gingen we op gesprek bij Jos Van Rillaer (JVR). Het leverde een tijdsdocument op met een blik op een

leven als ambtenaar en als cultureel omnivoor, een reflectie over het recente verleden en over de nieuwe uitdagingen voor het cultureel-erfgoedveld.

FARO: *Wat we horen in de wandelgangen, is “dat de grote passie van Jos jazz is”.*

JVR: “Ik zou exacter zijn: ‘vrije improvisatie’. Zowel de Afro-Amerikaanse improvisatie, de jazz, maar ook de Europese improvisatie sinds de jaren 1960, ook in hedendaagse klassieke muziek in de late 20e eeuw. Ik ben daarin een niche-mens, behoor niet tot de brede mainstream, maar ben meer te situeren in wat men ‘far out’ noemt.”

FARO: *En naast de muziek?*

JVR: “Alles interesseert me, alle kunstdisciplines, met een lichte voorkeur voor hedendaagse beeldende kunst. Maar ik ben geen verzamelaar. Ik heb wel werk van bijvoorbeeld Honoré d'O, omdat ik zijn oeuvre persoonlijk echt aantrekkelijk vind. Voor de kunsthistorische wereld heb ik niet veel sleutels. En als die er wel zijn, dan zijn ze vaak vanuit mijn hedendaagse interesse opgebouwd.”

FARO: *Zou dat ook niet de manier zijn waarop nieuwe generaties de komende decennia in Vlaanderen tot oudere vormen van erfgoed komen: vanuit hedendaagse sleutels en zo verder terug in de tijd?*

JVR: “Ja, mensen gaan dat bij elkaar rapen en ingangen vinden. Zo keren ze terug in de tijd en raken geïnteresseerd, merken ze dat ze dat wel kunnen smaken of interpreteren. Voor oude beeldende kunst bijvoorbeeld, miste ik de sleutels, zoals een grondige kennis van de Bijbel. Die heb ik niet van thuis meegekregen. Door hier in het ministerie te werken, heb ik de kans gehad om in de loop der jaren allerlei aanknopingspunten te vergaren. Ik heb van mijn werk mijn hobby kunnen maken en van mijn hobby mijn werk.”

FARO: *Hoe bent u eigenlijk in het ministerie van Cultuur terechtgekomen? Was dat een bewuste keuze?*

JVR: “Ik heb deelgenomen aan een examen om ambtenaar te worden en kreeg na drie jaar wachten een aanbod om in dienst te treden. Ik was toen al zeven jaar aan het werk, eerst als arbeider en daarna als bediende, onder meer in een bedrijf van verwarmingsketels. Ik kreeg Cultuur met grote C niet met

de paplepel ingelepeld van mijn ouders. Ik heb ook steeds gewerkt tijdens mijn studies (VUB, Politieke Wetenschappen), om de studiebeurs aan te vullen. Vele jaren later, in de jaren 1980 toen ik al in het ministerie werkte, heb ik nog kunnen bijstuderen. Ik specialiseerde me in overheidsmanagement en behaalde zelfs een postgraduaat bestuurskunde in Leuven.

Bij de Vlaamse overheid heb ik het eerste decennium van mijn carrière het sociaal-cultureel werk opgevolgd, deels ook als inspecteur. Ik heb daar *la Flandre profonde* mogen leren kennen, vanuit de roots: het in de jaren 1980 nog zeer rijke en florerende lokale verenigingsleven. Er is veel veranderd in de jaren 1990. De tijd dat je via politieke benoeming topambtenaar kon worden, zonder dat je bij wijze van spreken kon lezen en schrijven, was voorbij. De professionalisering zette zich volop door. Later kwam er dan de operatie 'beter bestuurlijk beleid'. Politisering is niet helemaal weg: inmenging tot op het niveau van afdelingshoofden was lange tijd gevrijwaard maar komt nu, en dat betreurt ik, blijkbaar steeds meer onder druk. Maar door de bank genomen is er tot dat niveau een objectiverende aanpak, met een pool van geschikt geachte kandidaten waaruit dan gekozen wordt."

FARO: Toen ik [Marc Jacobs] begon te werken in de cultuursector, in 1999-2000, was ik bijzonder gecharmeerd door de impulsen van de overheid en het denkwerk dat erachter leek te zitten en dat in het boekje *Esthetica* voor beslissers van Pascal Gielen werd uitgelegd. Was dat een speciale periode?

JVR: "Ja, dat was iets heel speciaals. Die groep achter *Esthetica* voor beslissers was vrij klein, maar daar zaten wel straffe mensen samen, inclusief Jef Cornelis, Bart Caron, Bart Debaere ... Die eerste legislatuur van Anciaux was heel sterk.

Daar werd ook het cultureel erfgoed als sector uitgetekend en in impulsregelingen, beleidsinstrumenten en later decreten vertaald. Het was een groot verschil met het latere kabinet-Anciaux, waar veel van de lijnen vanuit het vorige kabinet werden doorgetrokken en uitgevoerd, waar de communicatie minder breed en rijk was door een andere organisatie van het kabinet en daardoor ook een meer afstandelijke verhouding met de administratie. In dat tweede kabinet werd ook niet voluit ingezet op cultureel erfgoed: de middelen volgden onvoldoende en er werd voor andere thema's gekozen. Daardoor kon het cultureel erfgoedbeleid niet openbloeien op het

ogenblik dat er nog veel middelen waren. Maar na 2008 was het momentum verdwenen. De middelen waren er toen niet meer, waardoor het kabinet-Schauvliege meer een beheerskabinet werd. Heel de erfgoedagenda is vandaag nog virtueel aanwezig, maar er vallen grote gaten, onder meer door de ontwikkelingen rond lokaal cultuurbeleid en decentralisatie. Recent, en in het bijzonder sinds minister Schauvliege, is er wel de verrijking door het beleid rond het borgen van immaterieel erfgoed bijgekomen, maar voor de rest zijn er nog dezelfde noden voor erfgoed als tien jaar geleden."

FARO: In die jaren is er wel wat veranderd in de administratie. Er is een afzonderlijke afdeling Erfgoed gekomen, met een groep ambtenaren die de sector kennen. Dit zorgt voor een extra stuk continuïteit en professionalisering. Hoe kijkt u hierop terug?

JVR: "Ja, dat was een goede operatie. Onder leiding van Marina Laureys werd een sterk team uitgebouwd. Je moet weten van waar we komen in de museum- en erfgoedsector: dat was echt niet oké. De medewerkers die in het agentschap in dienst waren, konden een nieuwe regelgeving introduceren. Maar nu wordt er gebotst op de onvolmaakte professionalisering en op het gebrek aan investeringen op Vlaams niveau. Neem nu bijvoorbeeld de vorige museumronde van 2014, die zo goed voorbereid was, waar iedereen – administratie, commissie, inspectie financiën – zo'n voorbeeldig werk had geleverd en waar met amper 2,5 miljoen euro investeringen veel in beweging had kunnen gebracht worden. Maar de Vlaamse Regering is toen niet gevolgd en dat vond ik zo spijtig, zo jammer, zo'n gemiste kans. Ik kan nog steeds niet vatten waarom dat toen niet kon. Er was ook weinig protest of druk vanuit de erfgoedsector. Het zou jammer zijn als het netwerk en erfgoedveld op Vlaams niveau niet wordt versterkt maar net afgebouwd; dan is het terug naar af. Het geplande visietraject cultureel erfgoed dat minister

Gatz nu gelanceerd heeft, zou iets kunnen veranderen, voor meer politiek draagvlak kunnen zorgen en het enthousiasme kunnen aanwakkeren. Ook internationale ontwikkelingen zouden kunnen helpen, misschien, met de argumentatie dat Vlaanderen aansluiting moet vinden bij het internationaal erfgoedbeleid en bij de belangrijke verdragen die het schragen. Nogmaals: Vlaamse politici wijzen dat niet af, maar het leeft bij hen nog onvoldoende. Ik hoop dus echt dat de politieke krachten die visienota of dat masterplan gaan oppikken."

FARO: Zit cultureel erfgoed bij wijze van spreken in hetzelfde schuitje als pakweg ontwikkelingssamenwerking? Niemand

© FARO

kan er tegen zijn, iedereen snapt de mondiale ontwikkelingen en erkent de noden, maar als het erop aankomt blijft de vinger op de knip, want het weegt niet genoeg door. Kan hier iets aan veranderen als de federale instellingen mee in het plaatje worden opgenomen?

JVR: “Onroerend erfgoed zit momenteel niet onder cultuur; daar zit ook veel gewicht en bruggen met die sector kunnen een verschil maken. Wat de federale musea, de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, het KIK betreft: dat zijn potentieel grote locomotieven met veel kritische massa, belangrijke collecties erfgoed, maar ook expertise. Het Vlaams ‘vermogen’ zit in de federale instellingen: dat is een belangrijke sleutel. Recent is daar, onder meer onder druk van N-VA, meer politieke belangstelling voor, omdat men oog krijgt voor het Vlaams vermogen. Als al die grote spelers in beeld komen, wordt cultureel-erfgoedbeleid (musea, archieven, bibliotheken ...) ook politiek belangrijker en interessanter. Het lijkt me belangrijk voor actoren in de cultureel-erfgoedsector om mee te beginnen discussiëren, om constructief stelling in te nemen in het debat rond het erfgoed dat momenteel federaal beheerd wordt. Het wordt ook een belangrijke uitdaging voor het visietraject cultureel erfgoed, om dit zo mogelijk mee te nemen of erop in te spelen. In een lange-termijnvisie kan je niet zonder Brussel en de federale in-

stellingen. En vroeg of laat zal die fameuze passage in het akkoord voor de zesde staatsvorming over de zogenaamde Brusselse gewestelijke culturele materie moeten ingevuld worden. Ik kan niet helemaal inschatten wat er de volgende jaren zal gebeuren. Het agentschap Kunsten en Erfgoed zal opgaan in een grotere structuur. Ik hoop, maar ben toch bezorgd, dat ‘erfgoed’ als entiteit in deze structuur kansen zal krijgen en niet verder door ‘kunsten’ en andere domeinen zal overstemd worden. Het zal niet gemakkelijk zijn. Ik hoop op het traject rond de visienota cultureel erfgoed. Dit kan een ander in gang en op de agenda zetten. Het zijn moeilijke tijden, maar er is ook wel een besef van urgentie: dat men iets rond cultureel erfgoed zou moeten doen.”

FARO: Wat gaat u doen na 1 april 2015?

JVR: “Ik ga me eerst settelen in de status van gepensioneerde. Vanuit mijn muzikale passie heb ik heel veel platen verzameld en ook heel veel weggedaan, ook al heb ik nog een klassieke platenspeler. Ik heb nu nog meer dan 6.000 cd's en dat is iets wat ik ga aanpakken tijdens mijn pensioen: grote delen van mijn cd-collectie digitaliseren. Er zitten wel speciale opnames bij. Ik ga dus in zekere zin erfgoedwerk doen.”

Bart De Nil, aanspreekpunt voor archieven

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2014?

“Het concept van het ‘participatieve archief’, waarbij participatie en gemeenschapsvorming centraal staan, heeft zich verder doorgezet. Er wordt in onze archieven geëxperimenteerd met de manieren waarop gebruikers online archiefbronnen kunnen bekijken of beschrijven. Dat gebeurt onder andere door ze te taggen en/of te transcriberen. Het verheugt me dat archieven ook steeds meer aandacht beginnen te krijgen voor het bereiken van (de voor het archief) niet-traditionele doelgroepen. Tegelijk denken steeds meer archiefprofessionals na over de gevolgen van het participatieve archief voor hun eigen manier van werken en hun rol in de maatschappij. Het is ook opmerkelijk hoe archieven steeds meer elkaar vinden om structureel samen te werken, ook omwille van efficiëntiewinsten (minder mensen en

middelen voor evenveel werk). De intergemeentelijke samenwerking zit in de lift.”

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2015?

“Door de indaling van de OCMW's en in het bijzonder het terugtrekken van de provincies zal het archieflandschap er in de nabije toekomst anders gaan uitzien. Het is echter nog onduidelijk welk plaatje die operaties zullen opleveren. Zo zal het van de lokale situatie afhangen hoe de collectie en werking van het OCMW-archief worden geïntegreerd in het stadsarchief. Het is ook nog onduidelijk wie welke provinciale dienstverlening naar de archieven zal overnemen. Voor ons komt het erop aan om de noden en behoeften van archivariissen goed te capteren. En na te gaan hoe we het best, in samenwerking met partners, hieraan tegemoet kunnen komen.

Ik wil me blijven toespitsen op thema's die de maatschappelijke rol van en het draagvlak voor archieven versterken. Dat betekent het stimuleren

van samenwerking tussen de afzonderlijke archiefinstellingen en andere collectiebeherende instellingen, zoals musea en bibliotheken. We moeten thema's zoals educatie, diversiteit, sociale meerwaarde en mediawijsheid op de agenda's houden en er samen structureel en duurzaam vooruitgang in boeken. Archieven hebben er immers alle belang bij om een werking te ontplooien naar niet-traditionele doelgroepen. Daarom organiseren we bijvoorbeeld een workshop over het creëren van een aanbod naar personen met dementie en hun mantelzorgers en een ‘Winter School educatie en archieven’ in december, i.s.m. The National Archives (UK).” ■

Wat hebben we het afgelopen jaar voor u gedaan

2014 was weer een goed gevuld jaar. Via onze vormingsactiviteiten, collegagroepen, publicaties, informatie- en adviesverlening bereikten en ondersteunden we weer duizenden erfgoedwerkers en -beheerders. Op de volgende pagina's geven we in vogelvlucht een ruim overzicht. Ook volgend jaar staan we er opnieuw!

Wat zegt het Cultureel-erfgoeddecreet over onze kerntaken?

- **praktijkondersteuning:** “het leveren van een actieve dienstverlening op het vlak van deskundigheidsbevordering, kwaliteitszorg, informatie en documentatie, management, publieksopbouw en -participatie, internationale samenwerking”;
- **praktijkontwikkeling:** “het leveren van een bijdrage aan een continue ontwikkeling van het cultureel-erfgoedveld en het overheidsbeleid op basis van evaluatie en toegepast onderzoek”;
- **beeldvorming en communicatie:** “het organiseren en coördineren van activiteiten en initiatieven die de kennis over het cultureel erfgoed en de cultureel-erfgoedorganisaties in het cultureel-erfgoedveld, bij de publieke opinie, de overheid en in het buitenland bevorderen en die bijdragen tot een kwantitatief en kwalitatief ruimere cultuurparticipatie.”

Versterken van het draagvlak en de uitstraling van het cultureel erfgoed

Samen sterk: overleg en netwerking

We namen ook in 2014 onze rol als **netwerker en makelaar** op tussen deelsectoren en met andere sectoren. FARO heeft tientallen overleg-, netwerk- en ontmoetingsmomenten geïnitieerd, gefaciliteerd of gecoördineerd. Zo organiseren we overleg met de verschillende deelsectoren binnen het cultureel-erfgoedveld, zoals met de erfgoedcellen, de vertegenwoordigers van de Vlaamse kunststeden, de provinciale consulents en de provinciale diensthoofden erfgoed, de landelijke expertisecentra en organisaties volkscultuur (LEOV), het Overleg Landelijke Archieven Vlaanderen (OLAV), het Overleg Landelijke Musea en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. We onderhouden contacten met beroeps- en belangenorganisaties zoals het Cultureel-erfgoedoverleg (OCE), ICOM-Vlaanderen, VVBAD, VVP, VVSG, ISOC, Sociare, enz., met andere culturele steunpunten en actoren en met Herita in het onroerend-erfgoedveld. Daarnaast hebben we als steunpunt uiteraard nauw overleg met de Vlaamse overheid, meer bepaald met het agentschap Kunsten en Erfgoed, sinds 1 april 2015 ingekanteld in het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, als afdeling Cultureel Erfgoed. Ook met andere Vlaamse departementen en agentschappen is er overleg en samenwerking rond allerlei thema's.

We organiseerden in de loop van 2014 zeven gezamenlijke **contactmomenten tussen lokale, provinciale en Vlaamse erfgoedwerkers**. De bedoeling van deze gesprekken was om te verkennen rond welke thema's lokale, provinciale en Vlaamse erfgoedwerkers de samenwerking kunnen versterken. De resultaten van deze contactmomenten worden verwerkt in een aantal trajecten die we in 2015 zullen opstarten.

Op 29 april 2014 organiseerden we voor de derde keer *Tournée Générale*, ditmaal onder de naam **Tournée Muséale**, waar we over de waarde (en de toekomst) van de museumsector discussieerden. Deze dag was belangrijk: er kwamen pijnpunten en uitdagingen naar boven, en het idee werd gelanceerd om een actie op te zetten om de urgentie van de noden te benadrukken. In de weken nadien intensiveerden de bijeenkomsten van het Overleg Vlaamse Musea. Het orgelpunt was de actie **'Water aan de lippen'**, op 5 juni 2014, op het Martelarenplein in Brussel, waar een delegatie van de musea door de toenmalige minister-president Kris Peeters werd ontvangen.

■ Actie 'Water aan de lippen' © FARO

Het Groot Onderhoud

Het 'Groot Onderhoud', het ontmoetings- en netwerkmoment van de cultureel-erfgoedsector, vond dit jaar plaats in het voormalig omroepcentrum Flagey te Elsene. Die locatie was niet toevallig gekozen, want het thema van deze vierde editie was 'Beeldvorming in de media'. Voor zo'n driehonderd erfgoedwerkers en mensen uit de media praatte Terzake-frontvrouw Annelies Beck met experts uit de cultureel-erfgoedsector en de media. Zaten mee op het podium: NAVIGO-conservator Maja Wolny, consultant Wim Vanseveren, AGENDA/Brussel Deze Week-hoofdredactrice Anne Brumagne en programmamaker Sven Speybrouck. Het werd een boeiend debat, waarin het belang van goede, op maat van de media afgestemde communicatie en het oog hebben voor het belang van communicatie meermaals ter sprake kwamen. In het namiddag gedeelte gingen de aanwezigen in zes parallelsessies dieper in op enkele thema's. Alle verslagen staan op onze website (www.hetgrootonderhoud.be, editie 2014). Verder presenteerde Patrick Allegaert, de voorzitter van de Adviescommissie Cultureel Erfgoed, de geactualiseerde landschapstekening. Ten slotte reikte de nieuwe Vlaamse minister van Cultuur, Sven Gatz, op het einde van de dag de **Cultuurprijs van de Vlaamse Gemeenschap voor Cultureel Erfgoed** uit aan CO7. Het juryrapport loofde CO7 "voor de door-dachte, integrale en geïntegreerde erfgoedwerking, die niet alleen het bredere lokale cultureel-erfgoedveld, maar alle cultureel-erfgoedconvenants in Vlaanderen kan inspireren."

■ Foto links: Conferentie Erfgoed & Storytelling. © FARO, foto: Jonathan Sommereyns

■ Groot Onderhoud 2014 © FARO, foto: Jonathan Sommereyns

Visievorming

We vinden het belangrijk om de visievorming over cultureel erfgoed voortdurend te actualiseren, te stimuleren en uit te dragen. Dit gebeurde het voorbije jaar onder meer via gast-colleges aan universiteiten en hogescholen, via verdiepende studiedagen, door lezingen van medewerkers overal te lande en via het **tijdschrift *faro*** en onze andere **publicaties** (zie overzicht). We hernamen ook de jaarlijkse **introductiecur-sus** voor startende cultureel-erfgoedwerkers.

Een ander ijkpunt was het onderzoek en de publicatie ***De waarde van cultuur***, waaraan FARO heeft meegewerkt, en waarin ook aandacht gaat naar de waarde(n) van erfgoed. In deze publicatie houden de auteurs een kritisch pleidooi voor een genuanceerde waardenbenadering en voor meer betrokkenheid van beleidsmakers. Het uitgebreide onderzoeksrapport en de hiervan afgeleide **reader** 'De waarde van cultuur' kunnen gratis worden gedownload op www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/de-waarde-van-cultuur. Het thema vormde ook de inhoudelijke kapstok van het vijfde publieksmoment van het Cultuurforum 2020 in Leuven, waaraan FARO – zoals steeds – een actieve bijdrage leverde.

Samen met andere partners werd over **erfgoedmakelaardij** (*cultural brokerage*) een speciaal (Engelstalig) themanummer van het tijdschrift *Volkskunde* uitgebracht, dat ook tijdens de bijeenkomst van het Intergouvernementeel Comité van de UNESCO-conventie te Parijs en op het tweede Kritische Erfgoedstudiescongres in Canberra op heel wat belangstelling kon rekenen.

Een buitenbeentje was de FARO-publicatie *Bijsluiter bij een uitloper. Once upon a Castle*. Van 20 april tot 9 november 2014 speelde zich in het Kasteel van Gaasbeek **Once upon a Castle** af. Het Britse theatergezelschap en kunstenaarscollectief WildWorks wakte het Kasteel van Gaasbeek en zijn voor-

malige bewoners op een betoverende manier weer tot leven. FARO geeft in de publicatie een kritische en verdiepende analyse over de experimentele aanpak en hoe de bezoekers die hebben ervaren. Te downloaden op onze website.

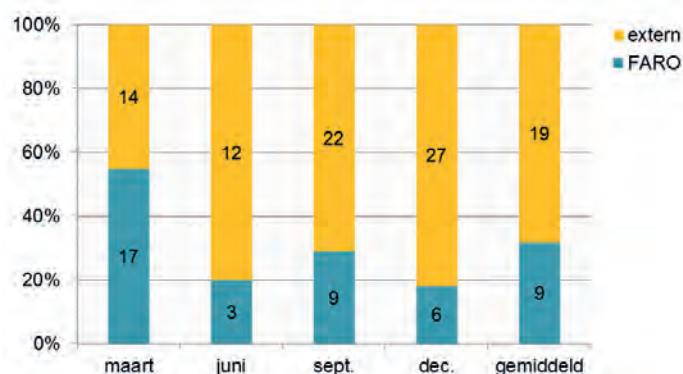
■ Covers publicaties

faro | tijdschrift over cultureel erfgoed

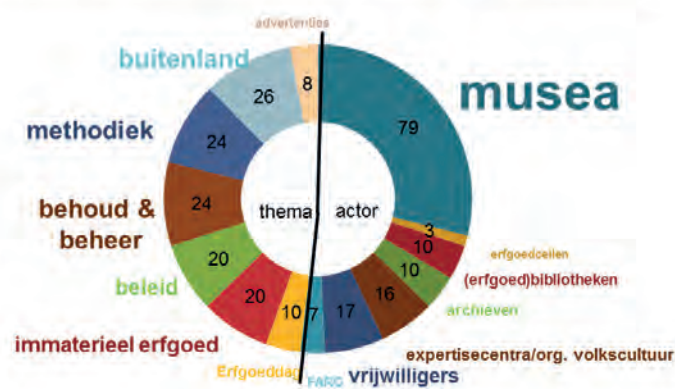
Inhoudelijk was jaargang 7 van *faro | tijdschrift over cultureel erfgoed* er opnieuw een die de grote diversiteit weer-spiegelde aan actoren en thema's, zoals trouwens ook blijkt uit de cijfers (zie grafiek). Het maartnummer had een stevig (en door de museumsector erg geapprecieerd) themadossier over de waarde en maatschappelijke relevantie van musea, met bijdragen van heel wat tenoren uit de Vlaamse museumwereld. Samenwerken zit de erfgoedsector in het bloed. Vandaar dat we voor het focusdossier over striperfgoed in het zomernummer van *faro* hebben samengewerkt met het kwalitatief erg sterke kwartaalblad *Strippgids*. Door deze samenwerking (met o.a. het uitwisselen van artikelen en een gemeenschappelijk persbericht) wilden we elkaars lezerspublieken bereiken. In het septembernummer wuifden we collega Leon Smets uit met een omvangrijke bijdrage over het belang van behoud en beheer voor de erfgoedsector, waar vele collega's uit het erfgoedveld hun medewerking aan verleenden. Het vierde nummer blikte in een themadossier terug op de herdenkingsactiviteiten naar aanleiding van 50 jaar migratie. Deze jaargang kende een groeiende inhoudelijke betrokkenheid van cultureel-erfgoedactoren, met ook een groot aantal externe auteurs (zie grafiek). Met bijdragen die praktijkvoorbeelden in Vlaanderen en uit het buitenland voorstellen, en die het ontwikkelingspotentieel voor cultureel erfgoed schetsen, willen we bij de overheid en de brede samenleving mee de perceptie creëren van een dynamische en inhoudelijk sterke erfgoedsector. Dat zijn de krachtlijnen waar we met jaargang 2014 redactioneel op inzetten en die we ook voor het komende jaar willen aanhouden. Ten slotte werkten we actief mee aan de opstart van FOLIO, een nieuw tijdschriftennetwerk dat zich eind december 2014 aan de buitenwereld voorstelde. De verwachtingen zijn hooggespannen.

Tijdschrift faro: aantal interne/externe auteurs per nummer

Tijdschrift faro: aantal pagina's per deelsector – thema (n=274 p.)

Covers faro | tijdschrift over cultureel erfgoed jaargang 2014

Overzicht publicaties 2014

Zie voor volledige beschrijvingen en meer info:

www.faronet.be/publicaties en www.faronet.be/e-documenten.

- Actieplan 2014. Krachtlijnen (pdf) (D/2014/11.524/1)
- Grenzeloos. Erfgoeddag, 27 april 2014. Programma-brochure (print) (D/2014/11.524/2)
- VerzekeDe Bewaring. Natuurhistorisch materiaal (pdf) (D/2014/11.524/3)
- Jaarverslag 2013 (print) (D/2014/11.524/4)
- Basisrecept beleidsplanning (pdf) (D/2014/11.524/5)
- Intern vormingsbeleid. In zes stappen naar een lerende erfgoedorganisatie (pdf) (D/2014/11.524/6)
- Samen inzetten op educatie. Digital storytelling voor archief én bibliotheek (pdf) (D/2014/11.524/7)
- ABC van het vrijwilligerswerk in de erfgoedsector (print) (D/2014/11.524/8)
- VerzekeDe Bewaring. Meubilair (pdf) (D/2014/11.524/9)
- Erf! Inspiratiegids voor deelnemers. Erfgoeddag zondag 26 april 2015 (print) (D/2014/11.524/10)
- VerzekeDe Bewaring. Glas (pdf) (D/2014/11.524/11)
- VerzekeDe Bewaring. Metaal (pdf) (D/2014/11.524/12)
- VerzekeDe Bewaring. Openluchtsculpturen (pdf) (D/2014/11.524/13)
- Bijsluiter bij een uitloper. Once upon a Castle in het Kasteel van Gaasbeek (print) (D/2014/11.524/14)
- VerzekeDe Bewaring. Steen en steenachtigen (pdf) (D/2014/11.524/15)
- Cijferboek cultureel erfgoed (pdf) (D/2014/11.524/16)
- VerzekeDe Bewaring. Leder en perkament (pdf) (D/2014/11.524/17)
- VerzekeDe Bewaring. Audiovisueel materiaal (pdf) (D/2014/11.524/18)

Communicatie en beeldvorming

Ook tijdens het voorbije werkingsjaar bleef het (interne) *Communicatieplan 2012-2016* het richtsnoer van alle acties. Zo bedienen we de cultureel-erfgoedsector via allerhande informatiekanaalen, onder andere via de website en nieuwsbrieven, rondten we succesvol de Erfgoeddag 2014 af en brachten alles in stelling voor de editie van 2015. We maakten ook werk van een **presentatiefolder over FARO**, in drie talen, die in 2015 wordt gedrukt en verspreid en ook digitaal beschikbaar is.

100 jaar Grote Oorlog

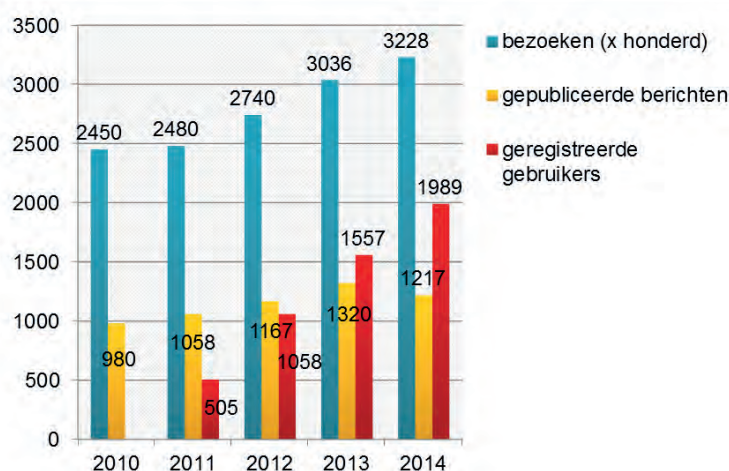
Dit jaar startte overal in Vlaanderen de herdenking van de 'Grote Oorlog'. De voorbije jaren hebben we uitgebreid rond deze herdenking gecommuniceerd en begeleiden we workshops of ontwikkelingstrajecten van erfgoedprojecten. In 2014 zetten we deze activiteiten voort. Op onze website (www.faronet.be/100jaar-groote-oorlog) plaatsten we een aparte themapagina met achtergrondinformatie, een activiteitenkalender '100 jaar Grote Oorlog' (i.s.m. UitDatabank) en blogberichten waarin we attenderen op interessante projecten. Bovendien publiceren we daar regelmatig recensies van boeiende publicaties die we selecteren uit de uitgebreide literatuur over de Eerste Wereldoorlog. We waren ook een van de drijvende krachten achter de opstart van het digitaliseringsproject *Nieuws van de Grote Oorlog*, dat de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en talloze andere contentpartners samen met VIAA uitvoeren: duizenden frontblaadjes en andere oorlogskranten werden dit jaar al gedigitaliseerd, en worden in 2015 online geplaatst. We hadden ook aandacht voor de herdenking in onze vormingsactiviteiten, zoals tijdens de *Summer School Archives & Education* die thematisch werkte rond de impact van de Eerste Wereldoorlog op het dagelijks leven, en tijdens een vorming voor leerkrachten lager onderwijs over *digital storytelling* en de Eerste Wereldoorlog.

Eind 2014 startten we met de denkoefening hoe we **FAROnet.be** nog gebruiksvriendelijker kunnen maken. Deze website wordt trouwens elk jaar meer bezocht (zie grafiek). Een andere belangrijke operatie was de lancering van de **vernieuwde online Erfgoedkaart**, waar pakweg 2.500 erfgoedorganisaties en -verenigingen zich voorstellen. Nu zijn we helemaal klaar voor de mobiele media!

We hadden regelmatig contact met **de media**, enerzijds als een betrouwbare en efficiënte vraagbaak, en anderzijds als aanbieder van relevante informatie over

zowel de activiteiten van FARO zelf als 'mediawaardige' informatie uit de sector. Bovendien stond het 'Groot Onderhoud' dit jaar in het teken van beeldvorming in de media. We bereidden het programma voor, onder meer met een uitgebreide klankbordgroep met mensen uit de cultureel-erfgoedsector én de media. Meer over de inhoud en het verloop van dat 'Groot Onderhoud' leest u elders, maar belangrijk is dat we de conclusies van het evenement aangrepen om voor 2015 een aantal communicatiegerichte workshops voor te bereiden. In navolging van het vormingstraject '**Vloek of zegen? Marketing in de cultureel-erfgoedsector**' (dat in 2014 zijn tweede editie inging) hielden we ook een aantal complementaire workshops, o.a. over **sociale media en communicatieplanning**. We zijn ook gestart met de voorbereiding van een beknopte handleiding over communicatiestrategie, die we in 2015 samen met partners uitbrengen. De nood aan kennis, praktijkvoorbeelden en degelijke inzichten blijkt immers groot. Daarnaast bieden we in 2015 een waaier aan nieuwe communicatie-opleidingen aan, zoals '**Erfgoed en media**', i.s.m. Belga en de VRT. Met de VRT willen we goede ideeën uit onze sector helpen omzetten naar concrete radio- en/of televisieprogramma's.

Evolutie statistieken FAROnet
(bron: Google Analytics)

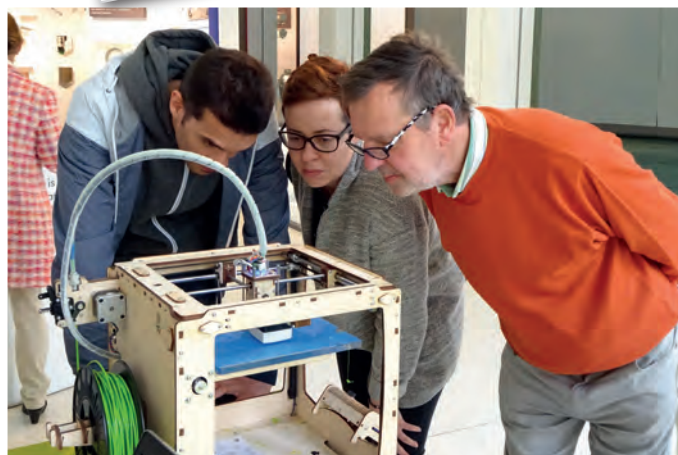

■ Screenshot erfgoedkaart.be

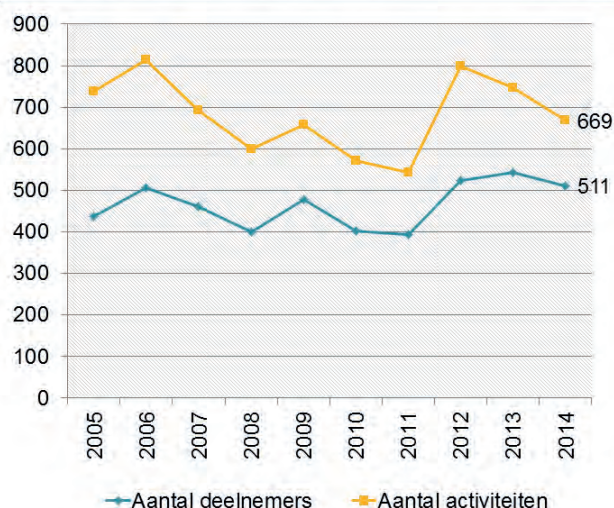
Erfgoeddag 2014 | Grenzeloos

Op zondag 27 april 2014 vond de veertiende editie van Erfgoeddag plaats (www.erfgoeddag.be). Erfgoeddag is in de eerste plaats een sensibiliseringsactie over cultureel erfgoed voor publiek, sector, pers en beleid in Vlaanderen en Brussel. In 2014 was het thema **Grenzeloos**. Deze editie van Erfgoeddag was opnieuw een succes: meer dan 500 organisaties presenteerden samen een waaier van meer dan **650 gratis activiteiten** die door tienduizenden bezoekers werden gemaakt. Vanwaar nu die titel, 'Grenzeloos'? Om te beginnen: de vraag wanneer iets erfgoed wordt, tast grenzen af. Gebeurt dit na minstens twee à drie generaties? Wat betekenen de vele activiteiten rond de herdenking van '50 jaar migratie' vanuit Turkije en Marokko in dat verband? En wie bepaalt de grenzen tussen wat (voortaan) 'wel erfgoed' en 'niet erfgoed' is en wie daarvoor (voortaan) verantwoordelijkheid zal opnemen? Ook de cultureel-erfgoedorganisaties verlegden op Erfgoeddag hun grenzen. Vragen als: "Waarom krijg je bepaalde objecten wel en andere niet te zien tijdens je bezoek aan een museum?", en: "In hoeverre krijg je in een archief of erfgoedbibliotheek inzage in wat er achter de schermen gebeurt?" kregen een antwoord. Daarnaast zoomde deze Erfgoeddag ook in op o.a. de geschiedenis van het toerisme, het circus- en kermiserfgoed, de evolutie in de cartografie, boeiende smokkel- en douane verhalen, enzovoort. Uitgeverij Davidsfonds gaf n.a.v. deze editie het boek *Vlamigrant. Over migratie van Vlamingen vroeger en nu* van Tom Van Mieghem uit. De publicatie omschrijft de Vlaamse migratiegeschiedenis: de voorbije eeuwen trokken immers miljoenen Vlamingen weg uit hun eigen streek, op zoek naar een veiliger, beter of ander bestaan. Het boek was op Erfgoeddag uitzonderlijk te koop bij enkele deelnemende organisaties. Op naar 2015: 'Erf!'. Deze editie wordt overigens extra ambitieus, met de koppeling van de Erfgoeddoel-campagne (www.erfgoeddoel.be), die voor het eerst wordt gelanceerd.

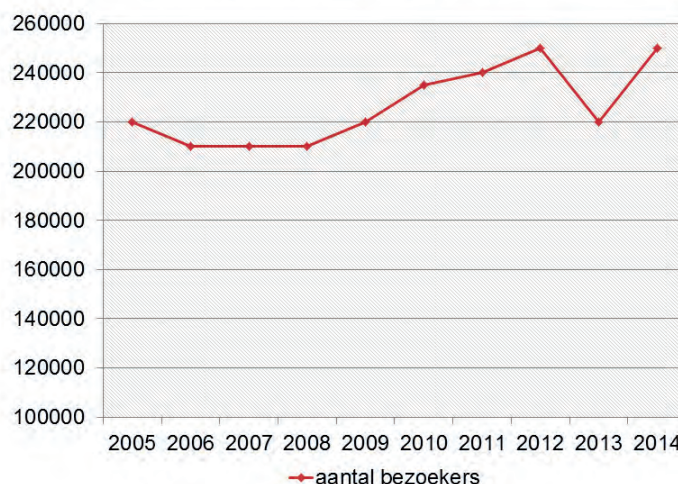

Sfeerbeelden Erfgoeddag 2014 'Grenzeloos': Museum M, Designmuseum Gent en Schutterij Sint-Sebastiaan Grote-Brogel.

Evolutie aantal organisatoren/activiteiten Erfgoeddag

Evolutie aantal bezoekers Erfgoeddag

Internationale samenwerking en communicatie

Internationalisering loopt als een rode draad doorheen veel activiteiten van FARO, zoals blijkt uit het relaas dat volgt. Zoals elk jaar nodigden we **internationale sprekers** uit voor masterclasses, studiedagen of leesgroepen, en participeerden we aan innovatieve projecten. De bedoeling is om deze expertise te laten doorvloeien naar Vlaanderen. We lanceerden voor het eerst een heuse internationale **Summer School**, over archieven en educatie, i.s.m. The National Archives, en met groot succes. We organiseren ook **internationale studiebezoeken**, dit jaar aan enkele musea in Noord-Frankrijk, met steun van het agentschap via het programma voor internationale residenties. Medewerkers van FARO namen ook deel aan diverse internationale conferenties, zoals van AMA (Arts Marketing Association), EMAC (European Museum Advisors Conference) en ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property). Daarvan geven we steeds uitgebreid verslag op onze website.

FARO participeert aan allerlei **internationale projecten**, zoals het **Re-Orgproject**, een initiatief van ICCROM (www.re-org.info), waarover verderop meer. Het **CULKAS-project** (Grundtvig) werd succesvol beëindigd. In 2014 werden nog bijeenkomsten in Segovia (thema 'food') en in Kopenhagen (thema 'music') gehouden. Verder was dit jaar het laatste van het EU-project **ENUMERATE** (www.enumerate.eu). Dit project verzamelt statistische gegevens over de voortgang van digitalisering in Europa. In 2014 werden de resultaten van de tweede survey bekendgemaakt. In 2015 zal het *Cijferboek*

cultureel erfgoed een nieuw onderdeel over digitaal erfgoed bevatten, dat gebaseerd is op de Enumerate-methode.

We berichtten regelmatig over **Europeana** (www.europeana.eu), dat het Europees erfgoed zichtbaar wil maken voor het grote publiek, maar ook ter beschikking wil stellen voor onderwijs en onderzoek, en creatief hergebruik. FARO is lid van het partnernetwerk. De bijeenkomsten van het Europeana-Vlaanderen Overleg worden door FARO gehost en de verslagen staan op onze website. De IPR-officer van

Europeana gaf een lezing voor de leden van de gebruikersgroep cultureel erfgoed en auteursrecht over de Europeana-visie inzake de auteursrechthervorming.

We rapporteren actief over beleidsontwikkelingen binnen **internationale instanties en organisaties** (bv. ICOM, ICCROM, ICA, CERL, enz.), waarvan we ook lid zijn. FARO tekende present op de Assembly of Compendium Experts in Brussel (in functie van het Belgische voorzitterschap van de Raad van Europa). FARO is als ngo geaccrediteerd bij **UNESCO** en de Vlaamse overheid deed een beroep op Marc Jacobs om deel uit te maken van de Belgische delegatie in de Algemene Vergadering (juni 2014), het Intergouvernementeel Comité (november 2014) en het Bureau van de UNESCO-Conventionie voor het borgen van immaterieel cultureel erfgoed. Aangezien België nu een zeer actieve rol speelt in het Comité, was de tijdsinvestering vanuit FARO in 2014 aan-

■ Summer School archieven en educatie © FARO

zienlijk. Verder werd ook het **capacity building-traject** van UNESCO intensief opgevolgd, in het bijzonder in het door het Flanders Trustfund ondersteunde beleidsproject in zeven zuidelijk Afrikaanse landen.

FARO verzorgde in 2014 mee de redactie van het deel *Cultural Heritage* op www.artsflanders.be en de selectie van nieuwsberichten voor de nieuwsbrief van **Arts Flanders**, i.s.m. o.a. VKC en CAHF. FARO verzorgde mee de redactie van de FIT-brochures (Flanders Investment and Trade). We werkten ook samen met het programma *Fans of Flanders* (VRT).

Rob Belemans, aanspreekpunt voor Landelijk Erkende Expertisecentra en Organisaties Volkscultuur (LEOV)

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2014?

“Ook in 2014 hebben de LEOV's hun verbindende, expertiseontwikkende en -delende rol vervuld, elk op zijn thematisch erfgoed domein en binnen het eigen netwerk van erfgoedorganisaties, erfgoedgemeenschappen en individuele erfgoedexperten en -dragers. Het onverminderd uitvoeren van die opdracht was in 2014 niet alleen minder evident vanwege de doorgevoerde inlevering op de initieel toegekende subsidies, maar ook vanwege de besparingsimpact op andere deelsectoren. Ook de intergemeentelijke erfgoedconvenants zagen hun werkingsmiddelen einde 2014 teruggeschroefd, waardoor ze minder armslag hebben om hun rol van regionale gangmakers en go-betweens rond nodendetectorie en expertisedeling te spelen. Voor de LEOV's, die helemaal ingesteld zijn op en sterk afhankelijk zijn van samenwerking in netwerkverband, is dit geen gunstig werkingsklimaat.

Het is in die context van middelen-schaarste des te opmerkelijker dat de LEOV's in 2014 toch een aantal sterke voorbeelden van samenwerkingstrajecten gerealiseerd hebben. Zo werd TRACKS – het resultaat van het project 'Erfgoed in de kunstensector', een samenwerking tussen Het Firmament, Resonant, PACKED, VAI/CVAA, FARO, Archiefbank Vlaanderen, BAM, VTi en

het Forum voor Amateurkunsten – in 2014 operationeel gemaakt. Daarbij wordt het instrumentarium aangereikt en begeleiding op maat aangeboden aan kunstenaars en kunstenuitvoerders die zorg willen dragen voor hun archief en erfgoedcollectie(s). Het samenwerkingsproject 'Virtuoos Vlaanderen' kende einde 2014 een druk bijgewoonde studiedag over de maatschappelijke valorisatie van ambachtelijke vaardigheden. Als afsluiting van deze dag overhandigden we aan minister Sven Gatz een nota met intersectorale beleidsaanbevelingen.

Het trekkersnetwerk immaterieel erfgoed (ICE), waaronder ook een groot aantal LEOV's, zette samen met tapis plein en FARO het vernieuwde ICE-platform van de Vlaamse Gemeenschap op de kaart. De vernieuwde website www.immaterieelerfgoed.be geeft ICE-gemeenschappen de mogelijkheid om hun immaterieel erfgoed en zichzelf als dragende gemeenschap kenbaar te maken bij het brede publiek. Tegelijk blijft het ICE-platform via de achterliggende databank ook de functie vervullen van documentatiebank en uitwisselingsplatform voor borgingspraktijken en -programma's van erfgoedgemeenschappen.”

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2015?

“Vooreerst valt te hopen dat in 2015 van overheidszijde duidelijkheid gecreëerd wordt over de timing en het decretaal kader voor het indienen van erkenningsaanvragen. In afwachting blijven de LEOV's – elk op zijn werkingsdomein én collectief – hun werking verder ont-

ploien. We hopen dat de overheid de meerwaarde en noodzaak blijft inzien van deze organisaties die inzetten op expertiseontwikkeling en kennisdeling in Vlaanderen binnen de erfgoedsector en ook internationaal, met het oog op het lenigen van de hedendaagse noden van het cultureel erfgoed en zijn beheerders en dragers.

We spitsen ons in 2015 onder meer toe op de ICE-werking binnen collectiebeherende organisaties (in de eerste plaats musea en archieven). Via een bevraging over de kennis en de reeds bestaande werkingspraktijk omtrent ICE in deze instellingen zal gezocht worden naar ontwikkelingspotentieel. Vanuit de vaststelling dat er binnen de ICE-gemeenschappen en in de brede samenleving ook vragen van ethische aard zijn rond minder evidente vormen van ICE (vanwege potentiële conflicten met dierenrechten, mogelijke discriminatie-effecten, etc.) wordt door het ICE-trekkersnetwerk een traject opgestart over ICE en ethiek. Deze oefening op Vlaams niveau zal samen sporen met de UNESCO-agenda om op overkoepelend niveau een ethische code rond de borgende omgang met ICE te ontwikkelen. Op bilateraal Vlaams-Nederlands niveau zullen de LEOV's in 2015 ook voor het eerst een intensieve en gestructureerde overleg hebben met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed, de centrale speler rond ICE in Nederland. Daarbij zal gezocht worden naar samenwerkingsmogelijkheden. ■

Investeren in cultureel erfgoed

Zorg dragen voor het roerend erfgoed: 'You are not alone!'

Verantwoord behoud en dagdagelijks beheer van collecties is een blijvende zorg voor collectiebeherende organisaties. Ook in 2014 bleek dit opnieuw tijdens talrijke **overlegmomenten** met erfgoedwerkers én uit de grote variëteit aan **adviesvragen uit het werkveld**, die vaak blijken gaven van complexe uitdagingen. En deze uitdagingen, waarvoor collectieverantwoordelijken zich dagelijks gesteld zien, zijn niet specifiek Vlaams. Door ICCROM ontwikkelde tools zoals Re-Org, waar we dit jaar mee aan de slag gingen, dragen niet voor niets de slogan: 'You are not alone!'. Vanuit nieuwe internationale inzichten haalden we de nodige inspiratie om erfgoedzorgers én -consulenten in Vlaanderen daadwerkelijk te (onder)steunen. Een van de meest recente evoluties in dit opzicht is de opkomst van het **collectierisicomanagement**. Vanuit een raamwerk van tien mogelijke schadefactoren en hun reële effecten biedt deze methode tal van praktische mogelijkheden om de grootste risico's op schade binnen erfgoedcollecties te detecteren en prioriteiten te stellen om potentieel waardeverlies te minimaliseren. Als fundament voor collectiezorg vormde deze geïntegreerde manier van risicobeheersing dan ook de leidraad waarop we in 2014 onze acties baseerden.

Een ander belangrijk actiegebied vormde de aandacht voor de kwaliteit van de indirecte **bewaaromgeving**: licht, lucht, klimaat en stof. In dit verband werkten we in hoofdzaak mee aan het verspreiden van kennis en inzichten inzake de **nieuwe klimaatrichtlijnen** voor de bewaring van erfgoedcollecties. Die richtlijnen zijn internationaal volop in ontwikkeling. Dit onder meer door deelname aan het Vlaams Klimaatnetwerk en het nationale opvolgcomité van het Belspo BRAIN-be-project Airchecq. We organiseerden een *teach-the-teacher* voor conservatieconsulenten met docenten van de Nederlandse Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) en, *last but not least*, de druk bijgewoonde **studiedag 'Binnenklimaat op de tocht?'** Zo namen we tevens in schoonheid afscheid van onze collega em. consultant Leon Smets.

Blijvende aandacht werd in 2014 ook opnieuw besteed aan het aspect **veiligheidszorg en collectiehulpverlening**. Vanuit deze invalshoek informeerden we breed over het nut van preventie- en calamiteitenplanning bij erfgoedinstellingen. We gaven lezingen over collectiehulpverlening bij bestaande en nieuwe ECCE-netwerken en vormden met de provinciale depotconsulenten een **collegagroep calamiteiten**, waarbinnen we ervaring en expertise uitwisselden en tevens concrete vormingsinitiatieven opzetten.

Aansluitend bij het regionaal erfgoeddepotbeleid vormde **depotwerking, -inrichting en -infrastructuur** een vierde belangrijk focuspunt. Zo zetelden we onder meer in de gun-

ningscommissie voor de bouw van een nieuw erfgoeddepot van de provincie Antwerpen en waren we nauw betrokken bij de opzet en toewijzing van een onderzoeksopdracht van het agentschap Kunsten en Erfgoed voor een 'modulair ontwerp/checklist voor een plan van eisen voor depotinfrastructuur in Vlaanderen'. Er werd dit jaar ook sterk ingezet op het reeds vermelde **Re-Orgproject** en bijhorende methodologie die door ICCROM werd ontwikkeld. Bedoeling is om een nieuwe generatie depotmedewerkers instrumenten en technieken aan te reiken voor de reorganisatie van depotruimtes, hen te inspireren en met elkaar in contact te brengen.

Op gebied van **conditierapportering/art-handling en collectiemobiliteit** werd het traject 'Erfgoedobject out of office' voortgezet, onder andere via de organisatie van de workshop 'Art-handling en transport' in samenwerking met Helicon en de provincie Oost-Vlaanderen. Met deze laatste partner en het KMSKA bereidden we ook de organisatie van een workshop over koerieren in 2015 voor. Het gebruik van collecties kwam ook terug in een project over het omgaan met studiecollections van de Universiteit Antwerpen en het ModeMuseum Antwerpen, waar FARO in de stuurgroep zetelt. Eind 2014 werd ingezoomd op de problematiek van **collectievorming, -waardering en -afstoting**, die in 2015 verder zal worden uitgediept. Een eerste bijdrage aan de studiedag 'Collectie-identiteit' in M-Museum Leuven vormde hiertoe de ideale opmaat.

■ Workshop art-handling, 'Erfgoedobject out of office' © FARO

We hebben blijvende aandacht voor de noden van de sector van het **documentair erfgoed** (culturele archieven en erfgoedbibliotheeken). We zetten het in 2013 opgestarte traject 'Basisvorming behoud en beheer' voort, o.a. met de organisatie van de workshop 'Ons geheugen goed verpakt' in het museum Plantin-Moretus. Het project 'Boekensteun' van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek volgden we op via de stuurgroep en we begeleidten de collegagroep 'collectiebe-leidsplanning' waar een aantal erfgoedbibliotheeken gestaag verder werkten aan hun collectiebe-leidsplannen. In het kader van de collegagroep 'kwaliteitslabel' voor culturele archieven werd bij alle deelnemende archiefinstellingen ter plaatse advies gegeven over behoud en beheer.

Om erfgoedobjecten en -collecties veilig te 'gebruiken', te onderzoeken en tentoon te stellen, moeten deze vaak een **actieve conservatiebehandeling** ondergaan. Ook hierover hebben we diverse adviesvragen beantwoord. Het traject 'Plastics for Dummies' werd voortgezet met de organisatie van de workshop 'The art is in the cleaning. Tips and tricks, practice and theory, for cleaning plastics' in het Fotomuseum Antwerpen.

De onlinepublicatie **VerzekerDe Bewaring** werd in 2014 verder aangevuld en geactualiseerd. Te raadplegen op www.faronet.be/verzekerde-bewaring. U vindt er talloze bijdragen over hoe u vakkundig en duurzaam zorg draagt voor het roerend erfgoed.

■ Workshop 'Plastics for Dummies' © FARO

We zetten onze expertise tevens in voor lesopdrachten aan de **basisopleiding 'Behoudsmedewerker erfgoed'** van de Bibliotheekschool Gent (VSPW), die we ook vanuit de coördinerende stuurgroep mee vormgeven. We hebben het voorbije jaar ook hard meegewerkt aan de totstandkoming van **beroepscompetentieprofielen** voor de behoudsmedewerker erfgoed, de art-handler en de preventieve conservator (AKOV). Dit werk loopt door in 2015. Tot slot droegen we inhoudelijk bij aan diverse **adviescommissies** (Lam Gods, topstukken, depotsubsidies provincie Vlaams-Brabant enz.), **overlegfora en publicaties in binnen- en buitenland**, zoals het Vlaams-Nederlands consulentenoverleg, de European Museum Advisors Conference (EMAC) in München, het reeds genoemde Vlaams Klimaatnetwerk, en, ten slotte, het Vlaams-Nederlandse vaktijdschrift *Museumpeil*.

Eind 2014 bracht een belangrijke personeelswissel: Leon Smets ging met pensioen en Jürgen Vanhoutte volgde hem op. In 2015 zetten we bestaande initiatieven voort, en leggen we nieuwe accenten:

- We starten een nieuw traject van expertiseopbouw en -deling rond het thema **collectievorming, waarderend en afstoting**: de uitbouw van een doordacht verzamel- en afstotingsbeleid, gekoppeld aan een duidelijk collectieprofiel, wordt de komende jaren een belangrijk thema. In samenwerking met verschillende partners willen we het thema mee op de kaart zetten, en er komt ook een studiedag.
- Duurzaamheid blijft belangrijk. Daarom zetten we samen met meerdere partners verder in op de verspreiding van de **nieuwe klimaatrichtlijnen**, inzichten en kennis omtrent het museale binnenklimaat. Ook het in 2013 gestarte traject '**Duurzaam (ver)bouwen voor musea**' wordt voortgezet. De expertise inzake museumbouw, -renovatie en duurzaamheid die werd opgebouwd, leggen we in 2015 vast in een publicatie.
- We houden meer dan ooit de vinger aan de pols van het **regionaal erfgoeddepotbeleid** van de provincies.
- We gaan door met de sinds 2005 opgezette **calamiteitentrajecten en -netwerken**, en de bijhorende bundeling van informatie op de FARO-website.
- Samen met verschillende partners willen we de expertise over verschillende **tools voor schaderegistratie** en voor het bepalen van conservatieprioriteiten stevig verankeren.
- Op het vlak van **actieve conservatie en restauratie** zetten we verder in op professionalisering en het versterken van goede praktijken, onder meer via de opvolging van de opmaak van de vermelde beroepskwalificatiedossiers voor art-handler en preventieve conservator, en gaan we voort met het traject 'Plastics for dummies'.

Jeroen Walterus en Annemie Vanthienen, aanspreekpunten voor erfgoedbibliotheeken

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2014?

“2013 was voor de erfgoedbibliotheeken bij wijze van spreken een ‘grand cru’ jaar. Er werden veel nieuwe initiatieven opgestart zoals www.boekensteun.be, wat een succesvol proefproject over crowdfunding was. De spreekwoordelijke kers op de taart kwam er toen de Vlaamse Erfgoedbibliotheek de Prijs van de Vlaamse Gemeenschap voor Cultureel Erfgoed in ontvangst mocht nemen tijdens het Groot Onderhoud 2013. Moeilijk dus om beter te doen in 2014. Een belangrijke realisatie was het traject schadeatlas bibliotheken, een hulpmiddel bij het uitvoeren van een schade-inventaris. Daarin lanceert de Vlaamse erfgoedbibliotheek i.s.m. het Nederlandse Bureau Metamorphose een nieuwe methode: UPLA, Universal Procedure for Library Assessment (www.upla-model.be). Doel is om collectiemedewerkers te helpen om schadebeelden in bibliotheekcollecties te herkennen en te classificeren aan de hand van deze methode. Die werd in een mooi en overzichtelijk handboek uitgegeven. Daarnaast werd ook het pilootproject rond collectiebeleidsplanning, een samenwerking van de Vlaamse erfgoedbibliotheek met FARO, stevig voort-

gezet. Last but not least startte de Vlaamse Erfgoedbibliotheek, samen met PACKED, FARO en talloze contentpartners in opdracht van iMinds/VIAA het digitaliseringsproject ‘Nieuws van de Groote Oorlog’ op. Duizenden frontblaadjes en andere kranten werden dit jaar al gedigitaliseerd door VIAA. Het project loopt door in 2015.”

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2015?

“De uitdagingen blijven grotendeels dezelfde als voorgaande jaren. In 2014 behaalde geen enkele bibliotheek een kwaliteitslabel als erkende erfgoedbibliotheek. Dat is jammer, maar de erkenning blijft dan ook vooral symbolisch. Bovendien zal door het wegvallen van de cultureel-erfgoedwerking van de provincies op termijn ook de (project)steun wegvallen die de erfgoedbibliotheeken broodnodig hebben. Sommige provincies spelen immers een actieve rol in de inventarisatie, de bewaring en conservering van bibliotheek-erfgoed. Ook voor publicaties kan dit gevolgen hebben.

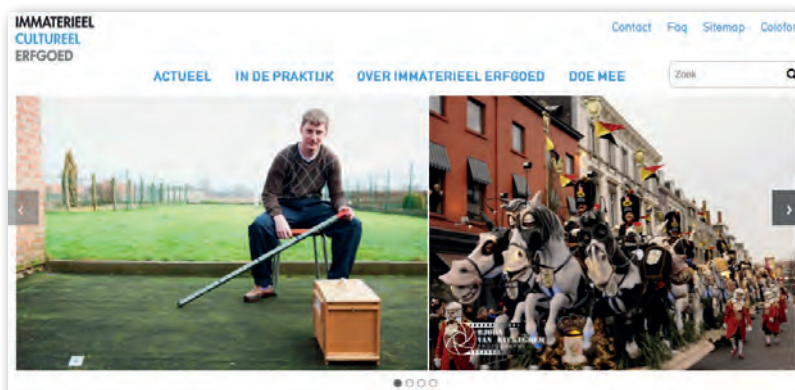
FARO zal i.s.m. de Vlaamse Erfgoedbibliotheek nagaan hoe we deze nieuwe uitdagingen het best kunnen opvangen. We zullen de erfgoedbibliotheeken die dat wensen individueel begeleiden om het kwaliteitslabel te behalen. Aansluitend daarbij moeten we een dialoog opzetten met alle betrokken stakeholders en overheden om de pijnpunten te duiden

en mee te zoeken naar oplossingen. We gaan verder met het hands-on trainings- en vormingstraject over behoud en beheer van documentair erfgoed. Nieuw is de collegagroep over het verhuizen van documentaire collecties die we i.s.m. de Vlaamse Erfgoedbibliotheek hebben opgestart. Het traject over collectiebeleidsplanning met de partners van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek zal in 2015 gerealiseerd en afgerond worden. De volgende stap is komen tot gezamenlijke afspraken voor de collectievorming en de bewaring van erfgoedcollecties. Een meer gecoördineerde aanpak van het collectiebeheer zou een grote stap vooruit zijn voor de (partners van de) Vlaamse Erfgoedbibliotheek. We kijken dan ook uit naar de resultaten van het onderzoek ‘Deponering digitale publicaties’ dat i.s.m. de Universiteit Antwerpen en met steun van de Vlaamse Gemeenschap werd uitgevoerd in 2014. Zoals steeds zullen we complementair en versterkend werken voor deze sector. We zullen zoveel mogelijk zichtbaarheid blijven geven aan hun activiteiten en realisaties: zo kan het digitaliseringsproject ‘Nieuws van de Groote Oorlog’ een belangrijke bijdrage leveren aan de beeldvorming over erfgoedbibliotheeken en hun collecties. Maar dankzij Flandrica.be weten we al hoe onschatbaar die collecties zijn!” ■

Het immaterieel cultureel erfgoed borgen

Met onze werking willen we het ‘trekkersnetwerk’ van landelijk erkende cultureel-erfgoedactoren ondersteunen die het Vlaamse beleid rond immaterieel cultureel erfgoed (ICE) dragen. Wij vervullen daarin een ondersteunende, een intermediaire en een internationale rol. Voor die ICE-domeinen waarvoor er geen op Vlaams niveau erkende erfgoedactor de rol van domeintrekker opneemt, begeleidt FARO op vraag diverse erfgoedgemeenschappen. Daartoe voerden we verkennende adviesgesprekken met vertegenwoordigers van deze gemeenschappen, die nog zoekende waren naar hun plaats binnen de ICE-domeinen of de weg naar de juiste begeleidende erfgoedactor in Vlaanderen nog niet gevonden hadden. Dit veld is nog in volle ontplooiing.

Sinds 2014 wordt het **technisch en inhoudelijk beheer van de website met het ICE-Platform** in opdracht van de Vlaamse overheid door FARO uitgevoerd. De inhoudelijke moderatie van het platform en de eerstelijns hulp voor gebruikers worden door tapis plein vzw verzorgd. Na

■ Screenshot www.immaterieelerfgoed.be

een evaluatie van de startversie, in overleg met het ICE-trekkersnetwerk, gaven we het platform in 2014 een grondige facelift. Het voorbije jaar kwam het trekkersnetwerk op kruissnelheid met een bijna maandelijks overleg en de gezamenlijke aanmaak en verspreiding van een **informatiefolder voor ICE-gemeenschappen** in Vlaanderen.

We zetten via het traject '**Schatten van/in Mensen**' de ambachtelijke vaardigheden en *performance arts* extra in de kijker: tijdens een afsluitende internationale studiedag op 21 november presenteerden we hierover een beleidsnota en een boek met portretten van *Living Human Treasures* uit de podiumkunsten en de ambachtswereld in Vlaanderen. We brachten daarmee het thema onder de aandacht van zowel de nieuwe minister van Cultuur als van stakeholders uit andere beleidsdomeinen. Meer weten? Bekijk op Issuu de publicatie: *Virtuoos Vlaanderen! Naar een Living-Human-Treasures-programma in Vlaanderen en Brussel*.

Een ander succesmoment in 2014 was de opname van de **beiaardcultuur in België op de UNESCO-lijst** van goede borgingspraktijken voor immaterieel erfgoed. We hebben dit dossier intensief mee begeleid op zijn weg om door de drie Belgische gemeenschappen samen voorgedragen te worden bij UNESCO. We hielden trouwens samen met de andere bij UNESCO geaccrediteerde ngo's uit het Vlaamse erfgoedveld de vinger aan de pols van de **internationale ontwikkelingen rond de UNESCO-conventie 2003**. Zo namen we ook dit jaar deel aan diverse internationale bijeenkomsten (zie elders). Ons doel daarbij is om internationale netwerken te activeren vanuit de voorbeeld(net)werking die in Vlaanderen omtrent ICE uitgebouwd wordt. Zo versterken we mee de internationale uitstraling van de immaterieel-erfgoedwerking in Vlaanderen.

In 2015 zullen we samen met het trekkersnetwerk inzetten op het intensiever en duurzamer **betrekken van collectiebeherende erfgoedorganisaties** bij het documenteren en borgen van immaterieel erfgoed, in samenwerking met de dragende erfgoedgemeenschappen. Hiervoor zullen we samen met het trekkersnetwerk studiedagen en proeftuinen opzetten. Ook de **ethische aspecten** die een rol spelen bij het omgaan met en borgen van immaterieel erfgoed door ICE-gemeenschappen verdienen in de nabije toekomst een kritische reflectie. We zullen mogelijke scenario's en instrumenten aftoetsen aan de internationale ontwikkelingen.

Het digitaal erfgoed duurzaam valoriseren

Om de beheerders van digitale collecties te helpen bij het verwerven van inzicht in de modellen, richtlijnen en standaarden die er bestaan voor het registreren, digitaliseren, bewaren en publiceren, ontwikkelden FARO en PACKED een **modulair vormingstraject**. Er werden zeven modules aangeboden (Basismodule, Collectieregistratie, Registreren, Digitaliseren, Bewaren, Publiceren, Objectfotografie). Om de

■ Conferentie 'Virtuoos Vlaanderen! Naar een Living-Human-Treasures-programma in Vlaanderen' © FARO, Foto's: Tijl Vereenoghe

■ Opname van de beiaardcultuur in België op de UNESCO-lijst van goede borgingspraktijken voor immaterieel erfgoed © Luc Rombouts

'interactie met de docent en tussen de deelnemers te bevorderen, werden de modules georganiseerd voor kleine groepen, verspreid over diverse locaties in Vlaanderen. Een dergelijke vorming is noodzakelijk voor erfgoedbeheerders met het oog op het nemen van beslissingen voor een goed, duurzaam digitaliseringsproject, een efficiënt beheer van digitaal archief en/of een degelijke ontsluiting van digitale objecten.

We werkten het voorbije jaar intensief samen met het **Vlaams Instituut voor de Archivering** (VIAA) om de uitdaging van het duurzaam digitaal erfgoedbeheer mee te helpen aanpakken. Zo was er het digitaliseringsproject 'Nieuws van de Grote Oorlog', dat in 2015 live gaat. We leverden onze bijdrage aan diverse jury's en overleggroepen en we organiseerden cocreatiesessies met musea en andere erfgoedorganisaties samen met ontwikkelaars. VIAA verzorgde een sessie op het Groot Onderhoud 2014 in Flagey, met een veertigtal deelnemers. We uitten, ook samen met de sector, onze bezorgdheid over een duurzame beheersstructuur en financiering voor VIAA in de toekomst.

Op 28 november organiseerden we de conferentie **'Erfgoed & Storytelling'**. Meer dan honderd mensen kwamen luisteren naar inspirerende lezingen en praktijkvoorbeelden over het brede en innovatieve concept *digital storytelling*. Met bijdragen van onder meer Bill Echikson van Google Cultural Institute, de Nederlandse lector Harry van Vliet, dé expert op het gebied van media en cultuur, Dimitri Schuurman van de onderzoeksgroep MICT en Antony Robbins van het Museum of Londen.

2014 was het jaar van *digital storytelling*, meer bepaald ook voor lokale archiefdiensten en bibliotheken. Om deze methode bekend te maken bij deze doelgroep, organiseerden FARO, LOCUS en Bibnet op 22 mei 2014 de workshop *'Digital storytelling in archief en bibliotheek: samen inzetten op educatie'*. Duo's, bestaande uit een bibliotheek- en een archiefmedewerker, kwamen uit alle hoeken van Vlaanderen en Brussel naar Wetteren om meer te weten te komen over de methodiek van *digital storytelling* én om het concept van hun eigen project te presenteren. Deze projecten werden als inspirerende praktijkvoorbeelden opgenomen in de **inspirationeels** *Digital storytelling in archief én bibliotheek* die in het najaar werd gepubliceerd.

Het **Cometamodel** voor de beschrijving van collecties, dat werd ontwikkeld i.s.m. de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en PACKED, is een vaste waarde geworden. Het werd al geïmplementeerd door verschillende erfgoedorganisaties. Samen met de gebruikersgroep werd er gewerkt aan de update van het Cometamodel naar een versie 1.1. Hiervoor werd een Cometamodel-wiki opgezet. Om de ontwikkeling van het model en de verdere verspreiding te bevorderen werd Archiefbank Vlaanderen opgenomen als partner. Het is de bedoeling om versie 1.1 in het najaar van 2015 te lanceren.

■ Foto 1,2,3: Conferentie 'Erfgoed & Storytelling' © FARO, foto: Jonathan Sommereyns. Foto 4: Workshop Digital Storytelling in archief en bibliotheek: samen inzetten op educatie © FARO

Deskundigheid versterken en innovatie stimuleren

Inclusief werken: educatie, bemiddeling en participatie

In 2014 vierden we **50 jaar migratie**. FARO gaf dit jubileum in 2013 al een concreet gezicht door de publicatie van de brochure *Thuis. 50 jaar migratie* i.s.m. Stichting Lezen. In 2014 startten we daarbovenop een gelijknamige Facebookpagina op. Achter de schermen van dit herdenkingsjaar begeleidden we tal van projecten en initiatieven van zowel erfgoed- als migrantenverenigingen. Dit bracht veel samenwerking met – en tussen – verenigingen van minderheden, de integratiesector en het erfgoedveld op gang. Een groot aantal activiteiten werd georganiseerd in het kader van Erfgoeddag (thema ‘Grenzeloos’), wat aan al deze initiatieven veel zichtbaarheid

heeft gegeven. In 2015 stopt de dynamiek rond ‘50 jaar migratie’ nog lang niet: we blijven advies verlenen en brengen verenigingen en erfgoedinstellingen in contact met elkaar. FARO richtte samen met Socius de collegagroep diversiteit op en voorziet ook in 2015 nieuwe bijeenkomsten.

Onder de noemer ‘**Inclusief werken**’ heeft FARO oog voor kansengroepen. We organiseerden i.s.m. Zicht op Cultuur (Blindenzorg Licht & Liefde) een studiedag voor het erfgoedveld over de omgang met blinde en slechtziende personen. Maar ook gezinnen met (jonge) kinderen worden als een kansengroep beschouwd als het op cultuurparticipatie aankomt. Precies daarom ondersteunt FARO het evenement **Krokuskriebels**, georganiseerd door de Gezinsbond. De edi-

Katrijn D'hamers,
aanspreekpunt voor inter-
culturele organisaties

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2014?

“De herdenking van ‘50 jaar migratie’ was binnen én buiten de cultureel-erfgoedsector een hoogtepunt. In 1964 sloot België bilaterale akkoorden met Marokko en Turkije voor het aantrekken van gastarbeiders. Voor vele organisaties een goede aanleiding om het (tot dusver grotendeels onontgonnen) culturele erfgoed dat deze migratiebeweging met zich meebracht breed te verkennen. Daarbij ging het ook verder dan enkel het erfgoed van de Marokkaanse of Turkse gemeenschappen. Cultureel-erfgoedorganisaties engageerden zich om, vaak samen met landelijke verenigingen van migranten, lokale migrantenverenigingen, integratiediensten, onthaalbureaus en andere, een traject af te leggen. Met Erfgoeddag 2014 (met als thema ‘Grenzeloos’) spitsten heel wat activiteiten zich toe op het herdenken van de migratiegeschiedenis. De kapstok van ‘50 jaar migratie’ was met andere woorden een gedroomde opportuniteit om het thema migratie onder de aandacht te brengen. Bovendien betekende dit voor de vele deelnemende migrantenverenigingen ook een kans

op erkenning en herkenning. Op het einde van 2014 publiceerden we met tal van auteurs een themadossier in tijdschrift *faro* over 50 jaar migratie, waarin onder andere getuigen een kritisch verslag brachten van hun inspanningen. ‘50 jaar migratie’ bleek het erfgoedbewustzijn bij tal van verenigingen te hebben wakker geschud. De vraag en uitdaging blijft nu echter hoe al deze inspanningen die naar het herdenkingsjaar leidden, ook een duurzaam vervolg kunnen krijgen.

De (her)waardering voor tal van collecties bleef ook een zorg, met name voor etnografische en niet-Europese collecties. Erfgoedinstellingen uit heel België – Vlaanderen, Brussel en Wallonië – timmerden in 2014 onder de naam ‘Ethnocol’ verder aan de weg om gemeenschappelijke uitdagingen aan te pakken. Naast de lancering van een website (www.ethnocol.be) werden thema’s aangepakt als restitutie en behoud en beheer.”

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2015?

“2015 staat voor mij in het teken van het verder consolideren van samenwerkingsverbanden, het ondersteunen van trajecten en het verlenen van advies op maat. Ik wil het erfgoedbewustzijn bij tal van organisaties zoals migrantenverenigingen, samenlevingsopbouw, integratiewerk, inburger-

ring blijven stimuleren. Uit de werking van 2014 bleek al het enorme, vaak lokaal aanwezige, potentieel. Ik zal deze trajecten ondersteunen, netwerken mee vormgeven en mee proberen te wegen op het debat om erfgoed en sociale cohesie op de agenda te houden.

Daarnaast wil ik, samen met mijn collega’s, ook het potentieel aan cultureel erfgoed binnen sectoren zoals welzijn, integratie en inburgering verder verkennen. Hiertoe zullen we contacten leggen en de kanalen en netwerken van de cultureel-erfgoedsector, zoals de databank omtrent immaterieel cultureel erfgoed, inzetten. Samenwerking buiten het beleidsdomein cultuur is nog een teer punt. Nochtans zijn er veel raakpunten, om zowel de participatie te verhogen als te komen tot een correcte afspiegeling van de samenleving in alle onderdelen van de erfgoedwerking. Ik wil een lans breken om het ‘erfgoeddenken’ ook binnen andere domeinen te stimuleren. Daarom zal ik samen met mijn collega’s via trajecten, workshops, projecten en lezingen het maatschappelijk draagvlak van cultureel erfgoed belichten. Te denken valt bijvoorbeeld aan de voortzetting van ‘Musea in dialoog’, waarbij museumwerkers zich buigen over thema’s als superdiversiteit, participatie, interactie en doelgroepenwerking.” ■

■ Workshop Ebru-schilderen tijdens Erfgoeddag © FARO.

tie 2014 van Krokuskriebels was succesvol: alweer bijna honderd musea die zich een week lang voor de volle 100% richtten op families. FARO ondersteunde de deelnemende musea door de organisatie van inspiratiedagen en een terugkomdag. Ook het pilootproject rond diversiteit voor Krokuskriebels – waarvoor we de samenwerking opzochten met De Centrale in Gent – volgden we nauwgezet mee op. In 2015 bereiden we een volgende editie van Krokuskriebels voor samen met de Gezinsbond. Er zal een inhoudelijke focus komen op gezinnen met heel jonge kinderen (vanaf 0 jaar). FARO vertaalt in dat kader een publicatie over de toegankelijkheid van (kunst)musea voor kinderen van 0 tot 4 jaar.

Het vormingstraject **'Musea in Dialoog'** stond ook in 2014 helemaal in het teken van de omgang van musea met een divers publiek. Tijdens drie vormingsmomenten i.s.m. de Stad Antwerpen en het KMSKA diepten we verschillende methodieken uit die de interactie met het publiek stimuleren. We brachten een studiebezoek aan het Van Abbemuseum, en ook een lezing over het begrip 'superdiversiteit' stond op de agenda. Het vormingstraject wordt in 2015 gecontinueerd, met o.a. een studiereis naar musea in New York. We werken volgend jaar ook aan een traject om mensen in kansarmoede te betrekken bij het cultureel erfgoed.

Er waren heel wat acties rond **educatie** en het **onderwijs**. We pleegden intensief **overleg met lerarenopleidingen**, verzorgden gastlessen voor hen, of we hielpen hen concreet op weg met een specifiek project. Het is duidelijk dat lerarenopleidingen ondertussen de meerwaarde van cultureel erfgoed in het onderwijs inzien. Op die manier krijgen nu tal van toekomstige leerkrachten een inhoudelijke basis omtrent cultureel erfgoed mee: een evolutie die ons erg verheugt, al blijft er natuurlijk nog erg veel werk aan de winkel. Een voorbeeld van een concreet project is **'Expert in de klas'**. Omdat de technologie steeds verder evolueert (bv. videostreaming d.m.v. sociale media), blijven we het gebruik van videoconferentietools in een educatieve context verder ondersteunen en promoten. We gaven dit jaar drie hands-onworkshops over 'Expert in de klas' in Brussel, Gent en Antwerpen. Op 2 december 2014 realiseerden de studenten van PXL Education

■ 'Expert in de klas' met het restauratieatelier van het Muziekinstrumentenmuseum (MIM) in Brussel © FARO.

een webconferentieverbinding tussen het restauratieatelier van het Muziekinstrumentenmuseum (MIM) in Brussel en een klas uit de eerste graad van de ASO-Methodeschool Van Veldeke in Hasselt.

Ook binnen het erfgoedveld borrelden boeiende educatieve initiatieven op, en FARO leverde hiertoe op verschillende manieren een bijdrage, bv. voor het Erfgoededucatief netwerk Limburg ('Erfgenoten'). We verleenden flink wat advies aan erfgoedorganisaties en brachten de erfgoedcellen samen om ervaringen uit te wisselen over hun (samen)werking voor en met het onderwijs. In het bijzonder plaatsten we het thema educatie op de agenda van archiefinstellingen: een groep van archiefmedewerkers verdiepte zich gedurende de **Summer School archives and education**, met medewerking van The National Archives, vier dagen lang in methodes en technieken die de archiefwerking en het onderwijs dicht bij elkaar kunnen brengen. Een groep archiefmedewerkers zal in 2015 samen educatieve materialen (lesbrieven) voor het onderwijs ontwikkelen: een mooie uitloper van deze Summer School. We zijn tot slot bijzonder trots dat we, i.s.m. PCCE Limburg en het Gallo-Romeins Museum, John Falk te gast konden vragen

■ *Musea in dialoog. Masterclass: museumleermarathon* © FARO.

voor een lezing en masterclass in december. John Falk is auteur van *The Museum Experience*, en zijn boek en ideeën beschouwen we als een essentiële basis voor iedere educatieve of publieksmedewerker.

Digitale bemiddeling was in 2014 een sterke inhoudelijke cluster. Samen met BAM (vanaf 2015 mee in het Kunstenpunt), M HKA, M - Museum Leuven en het Middelheimmuseum brengen we medewerkers van (kunst)musea samen in een **collegagroep**. Hier staat het uitwisselen van ervaringen centraal, maar de groep probeert ook de vinger aan de pols te houden omtrent nieuwe (digitale) ontwikkelingen en de meerwaarde ervan voor het museale bemiddelingsproces. Aanvullend organiseerden we specifieke vormingstrajecten, onder meer over *digital storytelling*. In 2015 zijn twee bijeenkomsten gepland van de collegagroep, en zijn tal van gerichte vormingsmodules voorzien omtrent specifieke digitale programma's of toepassingen. Alle informatie van de voorbije bijeenkomsten is gebundeld in een LinkedIn-groep.

Participatie is eveneens een thema dat verweven zit in diverse acties. De ideeën van onder meer Nina Simon hebben duidelijk ingang gevonden, en tal van musea en andere erfgoedorganisaties komen bij FARO terecht als aanspreekpunt voor vragen, suggesties en ondersteuning bij (lokale) trajecten. Het thema leeft, en zeker **stadsmusea** beschouwen een participatieve werking op dit moment als een noodzaak. In 2015 organiseren we een intervisietraject dat onder meer stadsmusea samenbrengt om ervaringen uit te wisselen en om nieuwe ideeën en acties te formuleren omtrent participatie. Ook vrijwilligers kunnen we aan het thema participatie koppelen, omdat een **vrijwilligerswerking** een manier kan zijn om mensen sterker, actiever en op langere termijn te verbinden aan de erfgoedwerking. FARO publiceerde onder meer het *ABC van het vrijwilligerswerk* om op die manier erfgoedorganisaties met een vrijwilligerswerking te informeren over en te ondersteunen bij hun vrijwilligerswerking. De collegagroep over vrijwilligerswerk, die in 2014 werd opgestart, zet zijn werk voort.

Gregory Vercauteren,
aanspreekpunt voor lokale
erfgoedverenigingen en
vrijwilligerswerking

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2014?

“De aard van het vrijwilligerswerk verandert natuurlijk niet van de ene dag op de andere. De belangrijkste ontwikkelingen situeren zich eerder op de lange termijn. Denk aan de vergrijzing van het verenigingsleven, dat (desondanks) goed standhoudt in onze sector. Of aan vernieuwende initiatieven, zoals online vrijwilligerswerk, aparte jongerenwerkingen of het competentiedenken in het vrijwilligerswerk ...

In 2014 hebben we de belangrijkste tendensen gecapteerd in een *ABC van het vrijwilligerswerk*. Hiervoor hebben we trouwens (fijn) samengewerkt met Herita en Heemkunde Vlaanderen. Verder heb ik door blogberichten, artikels, maar ook in onze dagelijkse ondersteunende werking zoveel mogelijk gewezen op het belang van vrijwilligerswerk en erfgoedverenigingen. Op deze manier wil ik mijn

steentje bijdragen om de cultureel-erfgoedsector te blijven profileren als ‘vrijwilligersvriendelijk’.”

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2015?

“Voor de erfgoedverenigingen stelt zich de uitdaging hoe zij adequaat kunnen omgaan met de vele bestuurlijke veranderingen en besparingen, op verschillende niveaus. Hier komt het er vooral op aan om lokale verenigingen te versterken in hun relatie met hun gemeentebestuur. Dit blijft een aandachtspunt.

In de loop van 2015 plannen we een aantal meer zakelijke en beleidsmatige trajecten voor de versterking van het vrijwilligerswerk en het verenigingsleven. Ook hiervoor zullen we samenwerken met kernspelers zoals Heemkunde Vlaanderen. De bedoeling van dergelijke initiatieven is om het vrijwilligerswerk verder te verdeskundigen, zonder natuurlijk te raken aan het vrijwillige en spontane karakter ervan.

Een permanente uitdaging bestaat erin om het verenigingsleven en het vrijwilligerswerk blijvend onder de

aandacht te brengen, zeker op het Vlaamse niveau. De ondersteuning van het vrijwilligerswerk en het verenigingsleven wordt snel beschouwd als een ‘lokale materie’. Voor de meeste vrijwilligers-initiatieven is het gemeentebestuur inderdaad het eerste en belangrijkste aanspreekpunt, maar ook het Vlaamse en het provinciale (erfgoed)beleid heeft een sterke impact op het vrijwilligerswerk.

Zeker vanuit het provinciale erfgoedbeleid zijn de voorbije jaren heel wat stimuli gegeven voor de ondersteuning van het vrijwilligerswerk en het verenigingsleven. Talrijke lokale musea, heemkundige kringen en andere erfgoedverenigingen kunnen sinds jaar en dag een beroep doen op een provinciaal consulentenschap, logistieke ondersteuning en subsidies (bijvoorbeeld voor tijdschriften of voor bovenlokale projecten). Ik hoop dat men in de discussie over de overheveling van provinciale taken voldoende oog heeft voor deze kleinschalige, minder zichtbare, maar vaak heel erg belangrijke ondersteuningsvormen voor lokale vrijwilligersinitiatieven.” ■

Blijven leren: vorming, opleiding en advisering

Kennis en kunde in de erfgoedsector versterken kan op heel veel manieren. Via formele opleidingen bijvoorbeeld, via een aanbod aan bijscholingen of door middel van informeel overleg. In 2014 heeft FARO op al deze domeinen acties ondernomen. We organiseerden een uitgebreid vormingsaanbod (zie grafiek). Er waren in het totaal wat minder deelnemers, maar we boden meer uren vorming aan. Dat wijst op een zekere verdieping, dankzij het aanbod van meer intensieve vormingsclusters die bestaan uit meerdere sessies. We namen ons **eigen vormingsaanbod** kritisch onder de loep. Het FARO-transferonderzoek ging na of de inhoud van onze vormingen in de praktijk werd omgezet. Gingen onze deelnemers echt aan de slag met de kennis en kunde die we hen hadden aangereikt? Het resultaat van deze evaluatie was positief, maar we kregen ook een aantal aandachtspunten mee waar we verder op zullen inzetten. Naast deze kwalitatieve bevraging evalueerden we intern onze aanpak en programmatie via de 'toolkit cultuureducatie'.

FARO organiseerde in 2014 verschillende **overlegmomenten met andere vormingsaanbieders** in de sector. Tijdens deze bijeenkomsten konden organisaties hun plannen delen en nagaan waar ze best de krachten konden bundelen. Omdat heel wat erfgoedwerkers aangaven dat ze graag van elkaar leren, onderzochten we het concept wissellieren. We gingen in gesprek met een aantal erfgoedorganisaties en maakten een analyse van de mogelijkheden om dit concept in de erfgoedsector te stimuleren. Acht erfgoedorganisaties sloten zich in 2014 bij **OSCAR** aan en samen met de andere steunpunten werkten we aan het kwaliteitskader en de nieuwe website die in 2015 gelanceerd wordt.

In het kader van '**Erfgoedgeleerden**' bouwden we ook in 2014 weer bruggen met het hoger onderwijs. We hebben heel wat studenten bereikt met gastcolleges en we gaven regelmatig advies bij hun thesis of stage. De opleidingen PKV en erfgoededucatie brachten we samen in een vakspecifiek overleg. Met andere opleidingsverstrekkers voerden we individuele gesprekken.

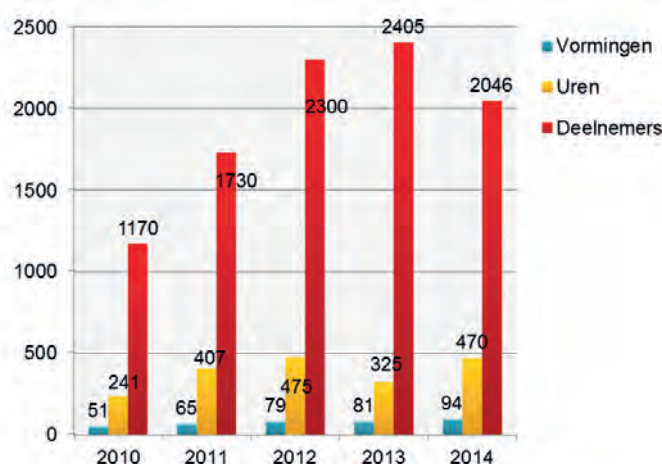
Het opstellen van **beroepskwalificatiedossiers** voor de erfgoedsector kwam in 2014 in een stroomversnelling. FARO werkte mee aan dossiers voor de bibliotheeksector, voor onthaalmedewerkers en voor het domein van de conservatie en de restauratie (zie elders). Op vraag van Sociare maakten we samen met vertegenwoordigers uit het educatieve veld een schets van de erfgoededucatieve beroepen. Inschaling als beroepskwalificatiedossier is daarbij voorlopig niet aan de orde.

In 2015 verwachten we de herlancering van OSCAR. We maken de balans op van vijf jaar 'Erfgoedgeleerden', en het overleg met de vormingsaanbieders binnen de erfgoedsector krijgt een formeler karakter op basis van een structurele analyse van het bestaande aanbod.

■ Conferentie Erfgoed & Storytelling © FARO, foto: Jonathan Sommereyns.

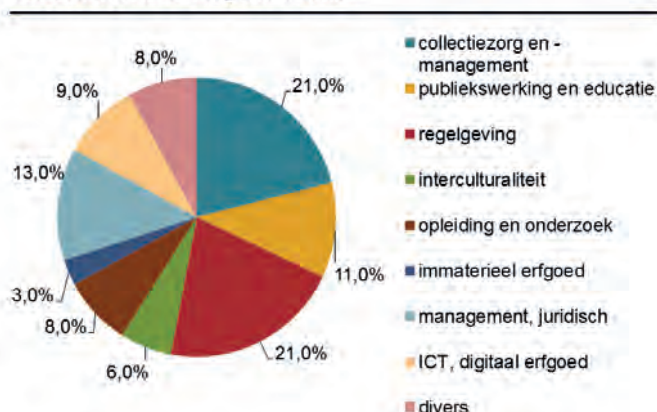
Evolutie vormingsactiviteiten FARO

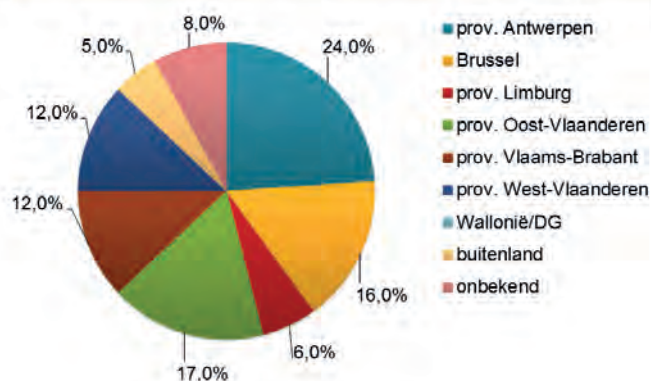
Analyse van de adviesverlening

Onze stafmedewerkers besteden veel tijd aan het **op maat verstrekken van adviezen**.¹ Hiermee dragen we direct bij aan de expertiseontwikkeling in het veld. Het aantal adviezen in 2014 daalde licht t.o.v. de vorige jaren, wat onder meer te wijten is aan de personeelstransitie in de cel behoud en beheer. Er werden meer antwoorden verstrekt binnen de vijf dagen dan het jaar ervoor. Het gros van de adviezen wordt verleend aan overheidsdiensten, musea, erfgoedcellen en expertisecentra, en het onderwijs (zie grafiek). Dat verandert niet, maar we stellen wel vast dat in vergelijking met vorig jaar het aantal adviezen voor actoren buiten het erfgoedveld toeneemt, meer bepaald voor adviezen aan privépersonen (private erfgoedbeheerders). De meeste adviesvragers komen uit de provincie Antwerpen, Brussel of Oost-Vlaanderen (zie grafiek). Het grootste deel van de adviezen gaat net als in 2013 over verschillende aspecten van collectiebeheer, publiekswerking, managementkwesties en regelgeving (zie grafiek).

Adviezen FARO volgens thema

Adviezen FARO volgens geografische herkomst

Adviezen FARO volgens aanvrager

Beschrijving	2012	2013	2014
aantal adviezen	440	442	387
vraagstelling schriftelijk (mail)	338	76,8%	343
vraagstelling mondeling (telefoon of face-to-face)	102	23,2%	99
antwoord schriftelijk (mail)	381	86,6%	293
antwoord mondeling (telefoon of face-to-face)	59	13,4%	149
gemiddelde duur voor verstrekken antwoord (in dagen)	4,5 d	5d	6,5d
zelfde dag antwoord verstrekt	210	47,7%	198
binnen de 5 dagen antwoord verstrekt	113	25,7%	99
Na meer dan 5 dagen antwoord verstrekt	117	26,6%	145

1. Een advies wordt omschreven als een schriftelijk of mondeling antwoord op een vraag van een adviesvrager, waarbij men, op basis van uitgevoerde deskresearch of elders ingewonnen informatie, over een bepaald thema of probleem een oplossing of een werkwijze voorstelt of bijkomende nuttige informatie verstrekt. Het advies biedt dus inhoudelijke meerwaarde of is vanuit praktisch oogpunt direct nuttig voor de adviesvrager.

Duurzaam beheer en monitoring

We hebben stevig ingezet op strategische planning, en lanceerden een **'basisreceptenboekje' over beleidsplanning**. Bijzondere aandacht ging in het voorjaar van 2014 uit naar de begeleiding van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden die op 1 april 2014 een aanvraag voor een **cultureel-erfgoedconvenant** wilden indienen. We continueerden de collegagroep en voorzagen trajectbegeleiding en adviesverlening op maat. Specifiek voor de culturele **archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken** zetten we zoals elk jaar een collegagroep op voor het behalen van een **kwaliteitslabel**.

We herhaalden meerdere initiatieven rond de **zakelijke aspecten van cultureel-erfgoedbeheer**. Het succesvolle vormingstraject **'Erfgoed en Zaken'** werd hernomen en uitgebreid met enkele nieuwe modules (erfgoedtoerisme, erfgoed en communicatie). Daarnaast hebben we de cultureel-erfgoedsector geadviseerd en geïnformeerd over juridische kwesties, in het bijzonder **auteursrechten**. We engageerden ons ook in 2014 in het **'Samenwerkingsverband Auteursrecht en Samenleving'** (www.auteursrechtensamenleving.be) en begeleidden de **'Gebruikersgroep cultureel erfgoed en auteursrechten'**, die nu al vijftig aangesloten ledenorganisaties telt en drie keer samenkwam. De jaarlijkse

cursus 'Copyright geregeld?' kende weer een grote opkomst. Auteursrecht blijft duidelijk cruciaal voor de sector, zeker nu de Europese Unie de verouderde Auteursrichtlijn wil hervormen. Samen met de vermelde overlegstructuren proberen we invloed uit te oefenen op deze evolutie, ten gunste van de gebruikers en de erfgoedsector zelf. Daarvoor gaan we allianties aan, ook internationaal, zoals recent met de coalitie *Copyright for Creativity* (<http://copyright4creativity.eu>).

We informeren en sensibiliseren de sector rond **ondernemerschap**. Op de website faronet.be publiceerden we een uitgebreid overzicht van subsidieprogramma's, fondsen en andere **aanvullende financieringsbronnen en -instrumenten**, die relevant zijn voor cultureel-erfgoedorganisaties (www.faronet.be/beleid/financieringsbronnen). We besteedden ook aandacht aan de lancering van generation-creatives.be van FDC en we verleenden onze medewerking aan de routeplanner voor culturele en creatieve sectoren van het Agentschap Ondernemen, die in 2015 wordt gelanceerd, evenals aan de door hen gepubliceerde subsidieleidraad voor de culturele en creatieve sectoren.

In 2014 zette FARO verder in op **duurzaamheid**. Binnen het kader van het in 2013 gestarte traject **'Duurzaam (ver)bouwen voor musea'** organiseerden we in samenwerking met het Vlaams Architectuurinstituut (VAi) en de Vlaamse Bouwmeester een tweedaagse met museumbezoeken in Noord-Frankrijk (Lens, Roubaix, Villeneuve-d'Asq). De resultaten van dit traject zullen in 2015 worden verwerkt in een publicatie. Voor de werking rond duurzame museumarchitectuur zocht FARO samenwerking en afstemming met andere initiatieven en partners die werken met duurzame culturele infrastructuur (zoals STEPP en VAi). Ook participeerde FARO actief in een aantal **netwerken rond duurzaamheid**, zoals PULSE.

■ Museumbezoeken in het kader van het traject 'Duurzaam (ver)bouwen voor musea' © FARO.

Al enkele jaren werkt FARO aan een **monitoring-instrument** om de omvang en de werking van de cultureel-erfgoedsector in beeld te brengen. Daarom startten we in 2010 i.s.m. het agentschap Kunsten en Erfgoed met het **'Cijferboek cultureel erfgoed'**, met gegevens over de organisaties zelf, over de collecties, de activiteiten en de bezoekers. Dit jaar presenteerden we de resultaten van het referentiejaar 2012. Op de vernieuwde website www.cijferboekcultureelerfgoed.be publiceren we de globale resultaten, zowel sectorbreed als per werksoort. Volgend jaar volgt de derde editie van het cijferboek, met gegevens over het jaar 2014, en met een nieuw onderdeel over duurzaam digitaal erfgoedbeheer.

Onze interne keuken

In 2014 waren er **22 medewerkers** (19,5 VTE) aan de slag bij FARO: 12 vrouwen en 10 mannen. Daarvan werken 4 vrouwen en 8 mannen effectief voltijds. Er waren ook een tiental stagiairs actief bij FARO, en 1 tijdelijke vrijwilliger.

Twee medewerkers namen (bijkomend) tijdskrediet op in 2014. Leon Smets ging op 1 september met pensioen, na een goedgevulde loopbaan. Hij nam afscheid van de sector tijdens het colloquium 'Binnenklimaat op de tocht', daarna volgde nog een afscheid in het Openluchtmuseum Bokrijk, samen met collega's, vrienden en familie. Hij werd vervangen door Jürgen Vanhoutte, die in dienst kwam op 1 oktober. In november werd de medewerker die instaat voor de IT-ondersteuning in het gebouw in vooropzeg geplaatst, omwille van de besparingen (zie inleiding). Dit zal opgevangen worden via externe ondersteuning, gecombineerd met een transitie van IT-diensten naar 'the cloud'. In 2015 zal het aantal

effectieve VTE van FARO verder dalen naar 18,5 VTE. In 2010 telde FARO nog 26 VTE (zie grafiek).

FARO had 2.196.043 euro inkomsten en 2.122.322 euro uitgaven, een lichte daling t.o.v. vorig jaar. Het boekjaar werd afgesloten met een positief saldo, onder meer dankzij de meer dan verwachte daling van de personeelskost, door een toename van het deeltijds werken. Verder werd in het najaar van 2014, van zodra de besparingen voor 2015 werden aangekondigd, overgegaan tot het afbouwen van de uitgaven. In 2015 moet FARO immers een besparing van 7,5% realiseren, en zullen we (verder) besparen op de werkingsmiddelen en op de administratieve en de logistieke kosten.

Alle subsidies samen staan in voor 94% van de **inkomsten** (zie grafiek), in 2013 was dat 93%. Dit vullen we aan met 6% eigen opbrengsten, die nominaal iets hoger lagen dan in 2013.

Naam medewerker	Functietitel
Alexander Vander Stichele	Stafmedewerker participatie veldanalyse
Annemie Vanthienen	Stafmedewerker informatiebeheer bibliotheek
Bart De Nil	Stafmedewerker archieven digitaal erfgoed
Birgit Geudens	Directiesecretaresse
Bram Wiercx	Stafmedewerker informatiebeheer ICT
Gregory Vercauteren	Stafmedewerker lokaal cultureel-erfgoedbeleid vrijwilligerswerk
Griet Kockelkoren	Stafmedewerker behoud en beheer
Hildegard Van Genechten	Stafmedewerker participatie, educatie en bemiddeling
Jacqueline van Leeuwen	Stafmedewerker organisatieontwikkeling vorming
Jeroen Walterus	Adjunct-directeur
Jürgen Vanhoutte	Stafmedewerker behoud en beheer, sinds 1/10/14
Katrijn D'hamers	Stafmedewerker communicatie culturele diversiteit
Leen Breyne	Stafmedewerker communicatie coördinator Erfgoeddag
Leon Smets	Stafmedewerker behoud en beheer (tot 31/8/14: pensioen)
Louise Kabiro	Boekhoudster
Marc Jacobs	Directeur
Olga Van Oost	Stafmedewerker musea
Peter Deruyter	Netwerkbeheerder (De Priem) (tot 31/3/15)
Rob Belemans	Stafmedewerker immaterieel erfgoed hoofdredacteur
Roel Daenen	Stafmedewerker communicatie
Silke Theuwissen	Stafmedewerker communicatie
Sofie Van Kerkhoven	Administratief medewerkster
Tine Vandezande	Stafmedewerker communicatie Erfgoeddag

Dat gaat vooral over de verkoop (advertenties, publicaties en abonnementen) die daalt, en over inschrijvingsgeld voor vormingscursussen, dat in stijgende lijn gaat. Een belangrijk deel van de inkomsten komt verder uit de tegenwaarde van ruilvereenkomsten (sponsoring) voor Erfgoeddag.

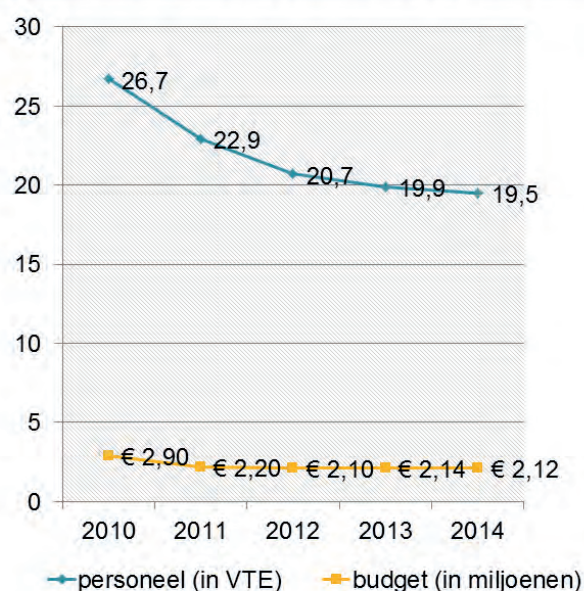
Als we kijken naar de **besteding van de middelen** (zie grafiek) dan nemen de personeelskosten daar met 70% de grootste hap uit. In 2013 was dat aandeel nog 73%; er is dus een lichte daling van de personeelsuitgaven t.o.v. vorig jaar. De reden ligt zoals al vermeld bij de toename van de tijdelijke vermindering van de arbeidsduur. De werkmiddelen gaan enerzijds naar communicatie en Erfgoeddag, en anderzijds naar allerlei activiteiten. De verdeling van de middelen volgens kerntaken (zie grafiek) vertoont weinig wijzigingen vergeleken met vorig jaar. Voor de post algemene werking (administratie, huur, onderhoud, energie, verzekeringen,

ICT, e.d.) is te vermelden dat we de kosten van het beheer van het gebouw in 2015 wat kunnen drukken, onder meer dankzij een nieuwe huurpartner en verbeterde huurcondities vanaf 1 januari 2015.

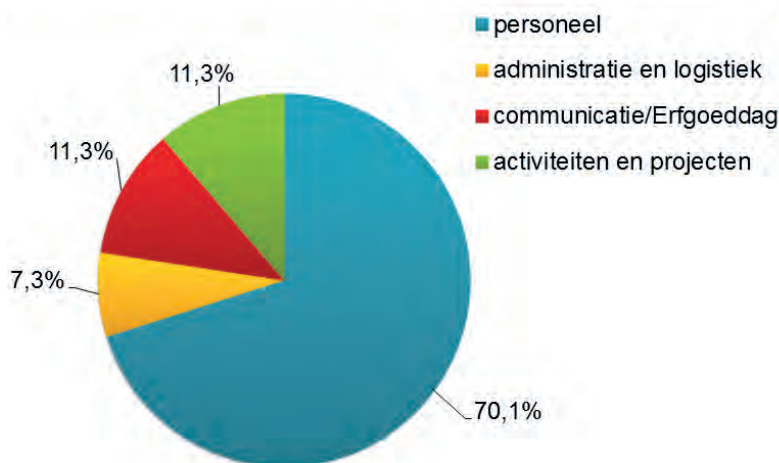
'De Priem' is onze werkplek in de Priemstraat 51 in hartje Brussel, op een steenworp van de Grote Markt. We delen dit gebouw met Bibnet, LOCUS, De Wakkere Burger en, sinds april 2015, ook met Jeugd en Muziek.

U kan ook bij ons terecht om een **zaal te huren**, en dit aan een billijke prijs: meer info staat in een handige brochure op onze website: www.faronet.be/zaal-reserveren

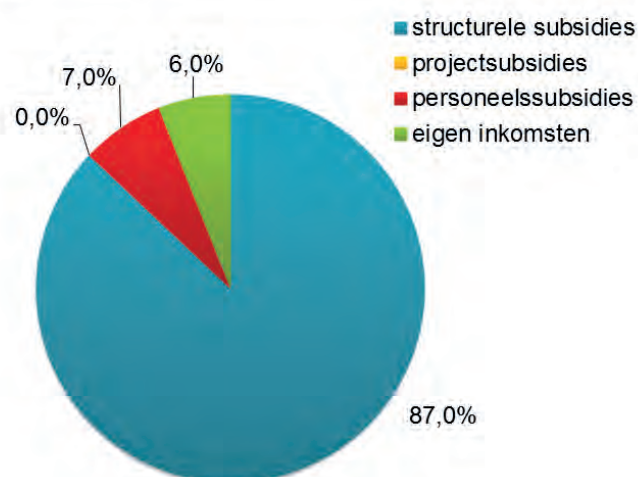
Evolutie personeel en middelen FARO

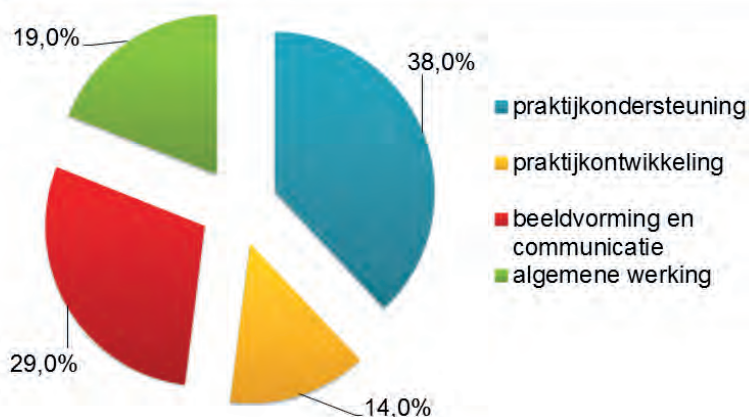
Besteding middelen FARO 2014

Verdeling inkomsten FARO 2014

Besteding middelen FARO (incl. personeel) 2014 volgens kerntaken

Gregory Vercauteren,
aanspreekpunt voor erfgoedconvenants, lokale en provinciale overheden

Wat waren de meest markante gebeurtenissen of ontwikkelingen in jouw sector in 2014?

“2014 was een heel woelig jaar, zowel voor de provincies als voor de erfgoedcellen. Voor de provincies speelde natuurlijk de aangekondigde afslanking mee van de provinciale taken in het regeerakkoord van de Vlaamse Regering. Deze boodschap kwam niet helemaal uit de lucht vallen, maar kwam wel zwaar aan. Een heel aantal erfgoedwerkers waren (en zijn) ongerust over de mogelijke impact van deze beslissing voor de lokale en regionale erfgoedwerkingen. Daarbovenop kwamen de besparingen: de provincies kregen te horen dat zij tien procent moesten inleveren op de werkmiddelen voor de beleidsprioriteiten cultureel erfgoed.

Ook voor de erfgoedcellen was het een bewogen jaar. In het voorjaar van 2014 hebben we veel tijd besteed aan de begeleiding van de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden die een aanvraagdossier voor een convenant wilden indienen tegen 1 april 2014. Daarna was het wachten op de beslissing van de Vlaamse Regering. Die viel uiteindelijk op 28 november. De reacties op deze beslissing waren heel gemengd. Bij wie het aanvraagdossier was goedgekeurd, was er natuurlijk opluchting. Daartegenover stond dat de toegekende subsidiebedragen bij iedereen veel lager waren dan verwacht. Heel wat convenantwerkingen moeten het in 2015 stellen met 15 tot 20 procent minder in vergelijking met 2014. De ontgoocheling bij de lokale besturen en de erfgoedcellen was bijgevolg groot.

Voor mezelf was dit een heel intensieve periode, want je leeft mee met je sector. Bovendien heb ik, samen met de erfgoedcellen en de VVSG, de impact van de besparingen op de erfgoedcelwerkingen in kaart proberen te brengen. Geen gemakkelijke oefening, want er zijn natuurlijk grote lokale verschillen. Mij viel daarbij op dat

de erfgoedcellen hun basiswerking en basisdienstverlening naar het lokale erfgoedveld willen behouden. Een gevolg is dat er wat minder ruimte is voor echt experimentele of meer risicovolle projecten. Ook de medewerkers leveren in: een groot aantal van hen gaat vanaf 2015 4/5 werken, en nieuwe medewerkers worden gemakkelijker ingeschaald op een lager niveau. Deze keuzes zijn amper zichtbaar voor de sector, maar hebben een grote impact op de draagkracht van de erfgoedcellen.

Gelukkig was er ook goed nieuws. Fijn was dat de Cultuurprijs voor Cultureel Erfgoed vorig jaar naar Erfgoedcel CO7 ging. Dit toonde aan dat de door-dachte, integrale en geïntegreerde lokale erfgoedwerking van de erfgoedcellen nog steeds wordt gewaardeerd. Wat me in 2014 ook is bijgebleven zijn de contactmomenten ‘complementair erfgoedwerk’. Dit was een reeks van zeven sessies, waarbij we met dienstverleners op lokaal, provinciaal en Vlaams niveau verkenden hoe de onderlinge samenwerking kan worden versterkt. Dit was voor mezelf een heel arbeidsintensief traject, maar ik heb er veel van opgestoken. Zo is duidelijk dat op een aantal punten de onderlinge samenwerking transparanter en efficiënter kan en er meer moet worden afgestemd. Ten gronde bleek wel dat het hele complementaire netwerkmodel van dienstverleners zijn nut heeft. Precies door zo’n rijkgeschakeerd netwerk van dienstverlenende structuren op verschillende niveaus zie je dat de meest uiteenlopende erfgoedwerkingen effectief worden ondersteund, gaande van de grotere instellingen tot de kleinschalige vrijwilligersinitiatieven en lokale ICE-gemeenschappen.”

Wat zijn de uitdagingen of kansen voor 2015?

“Veel aandacht zal er zeker blijven uitgaan naar het complementair cultureel-erfgoedbeleid. Zo starten de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden met een cultureel-erfgoedconvenant een nieuwe beleidsperiode, terwijl de hervorming van de provincies haar beslag krijgt, wat een sterke impact zal hebben op de ondersteuning van het lokale en regionale cultureel-erfgoedbeleid en -veld. FARO heeft als steunpunt geen beslissende

stem in deze discussie, maar we volgen ze natuurlijk met aandacht van nabij op.

Veel tijd en energie zal in 2015 gaan naar visievorming. Samen met de erfgoedcellen, het MAS en het STAM start ik een visietraject over de waarde en de toekomst van de erfgoedcelwerkingen. Ik kijk echt uit naar de resultaten van dit traject, die we vanzelfsprekend ook zullen uitdragen naar de betrokken lokale besturen en de brede cultureel-erfgoedsector. Dit traject is niet het enige visietraject in 2015. Kijk maar naar de denkoefening die collega Olga Van Oost begeleidt met de landelijk erkende musea en natuurlijk ook het traject van de overheid zelf om een toekomstige beleidsvisie te ontwikkelen over cultureel erfgoed. Daarnaast komen er nog enkele zware beleidsdossiers op ons af die rechtstreeks of onrechtstreeks een effect hebben op de lokale erfgoedwerkingen en, bij uitbreiding, op het hele veld. Denk maar aan het verhaal van regioscreening, de verschuivingen binnen het lokaal cultuurbeleid, een aangekondigd nieuw decreet ‘lokaal bestuur’, de lopende denkoefening over decentralisatie ...

Kortom, in 2015 zullen een heel aantal radartjes in beweging worden gezet zonder dat de uitkomst meteen duidelijk zal zijn. Die dynamiek houdt het erfgoedwerk boeiend, maar genereert ook onzekerheid bij de lokale en provinciale erfgoedwerkers. Ik probeer alleszins het hoofd koel te houden, zeker als het gaat om grote beleidsdiscussies. Per slot van rekening heb je daar als steunpuntmedewerker niet of nauwelijks vat op. Dit neemt natuurlijk niet weg dat we sensitief moeten blijven voor wat er leeft in de sector. Voor mij zal het er in 2015 dus op aankomen om de vinger aan de pols te blijven houden, besognes en verwachtingen op te lijsten, die mee te helpen overdragen en zo, waar mogelijk, mee oplossingen te vinden.”

Kerncijfers over de werking

omschrijving	2012	2013	2014
Middelen basiswerking: budget (uitgaven) medewerkers – VTE (per 31/12) medewerkers – vrouwen / mannen medewerkers – voltijds / deeltijds	2.103.626 € 20,7 VTE 13/10 16/7	2.142.046 € 19,9 VTE 12/10 12/10	2.121.030 € 19,5 VTE 12/10 11/11
deskundigheidsbevordering, praktijkontwikkeling en -ondersteuning			
Vormingsactiviteiten: effectief plaatsgevonden activiteiten effectieve deelnemers vormingsuren (totaal) vormingsuren medewerkers FARO uitgereikte OSCAR-attesten	79 2.329 475 274 121	81 2.405 325 122 165	94 2.046 470 136 173
Verstreckte adviezen (Detailanalyse: zie elders in dit verslag)	440	442	387
Lezingen, presentaties, lessen	120	153	175
Artikels, bijdragen in publicaties van derden	78	72	70
Bibliotheek: aanwinsten (titels) uitleningen, documentleverantie	262 445	218 295	202 292
faro tijdschrift over cultureel erfgoed: oplage (4 nrs. per jaargang) ruilabonnementen (cumulatief)	2.000 160	2.000 166	1.600 162
Publicaties: monografieën (print) brochures (print) rapporten, handleidingen, e.d. (pdf)	3 3 4	3 4 18	2 2 14
websites, sociale media en databanken			
faronet.be (Google Analytics): bezoeken (sessies) paginaweergaves gebruikers met login (cumulatief) gepubliceerde blogberichten gepubliceerde nieuwsberichten gepubliceerde vacatureberichten gepubliceerde kalenderberichten	274.345 757.451 1.058 250 179 221 517	303.642 802.604 1.557 236 218 243 623	322.883 857.401 1898 269 175 267 506
Bezoeken andere websites: Erfgoeddag.be Immaterieelerfgoed.be Erfgoedkaart.be (vanaf 1/10/14)	53.098 - -	53.696 27.150 -	49.731 27.071 14.694
Nieuwsbrief abonnees (cumulatief)	4.499	5.055	5.432
LinkedIn groepsleden FARO (cumulatief) Twittervolgers FARO (cumulatief) Twittervolgers Erfgoeddag (cumulatief) Facebook fans Erfgoeddag (cumulatief) YouTube views (FARO en Erfgoeddag) Issuu impressies	403 1.112 705 1.901 7.562 18.475	506 1.511 833 2.415 16.621 80.479	592 1.865 1.424 2.959 26.725 344.420
Databank erfgoedorganisaties (cumulatief)	2.452	2.455	2.456
Databank erfgoedprojecten (cumulatief): ontwikkelingsgerichte projecten internationale projecten internationale residenties	35 13 -	50 13 4	70 16 8
Erfgoeddag			
Activiteiten Deelnemende organisaties Bezoekers	800 523 ca. 250.000	746 544 ca. 220.000	669 511 ca. 250.000

STEUN EENS EEN

ERF
GOED
DOEL

ERFGOEDDOEL.BE

SCHENK **ERF**GOED
EEN TOEKOMST

Ook u kan steunen. Ontdek hoe op erfgoeddoel.be

■ FARO. VLAAMS STEUNPUNT VOOR CULTUREEL ERFGOED VZW
 ■ PRIEMSTRAAT 51 | BE-1000 BRUSSEL
 ■ T +32 2 213 10 60 | F +32 2 213 10 99
 ■ INFO@FARONET.BE | WWW.FARONET.BE